

„Debata o suđenjima za ratne zločine u Srbiji“

27/4/2012, 10:00 – 13.00 h, II sprat, Velika sala

Fond za humanitarno pravo organizuje debatu o suđenjima za ratne zločine u Srbiji, a povod je objavljivanje izveštaja o suđenjima za ratne zločine u Srbiji u 2011. godini.

Govore:

- **Nataša Kandić**, izvršna direktorka Fonda za humanitarno pravo
- **Nikola Čukanović**, advokat
- **Bruno Vekarić**, zamenik tužioca za ratne zločine
- **Rodoljub Šabić**, poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti
- **Ivan Jovanović**, šef Odseka za ratne zločine i pravni savetnik OEBS-a

Nataša Kandić: Dobar dan svima. Ovo je debata koju Fond za humanitarno pravo organizuje povodom izveštaja o suđenjima za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela u 2011. godini. Izveštaj je povod za debatu iz ugla različitih organizacija i institucija o suđenjima za ratne zločine ovde u Srbiji pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu i pred Apelacionim sudom u Beogradu. Mi iz Fonda za humanitarno pravo danas ćemo izneti osnovne nalaze do kojih smo došli na osnovu pažljivog praćenja suđenja za ratne zločine i na osnovu zastupanja u nekoliko većih predmeta za ratne zločine. Ostali učesnici će govoriti iz ugla svojih organizacija i institucija. A vas pozivamo da uzmete učešća u raspravi zato što krivična suđenja jesu najvažniji pravni instrument za uspostavljanje narušene vladavine prava do koje dolazi u svim postkonfliktnim društvima. Mi kao organizacija za ljudska prava, specijalizovana upravo za pružanje pomoći i podrške u uspostavljanju pravde za počinjena nedela u prošlosti, osim što veoma pažljivo pratimo i učestvujemo u procesuiranju ratnih zločina u odnosu na mandat koji mi imamo kao organizacija za ljudska prava, mi se takođe zalažemo i za druge instrumente koji pomažu uspostavljanju vladavine prava i pravde za počinjena nedela u prošlosti. Kao što svi znate, mi zagovaramo osnivanje regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i žrtvama ratnih zločina i ukupnim ljudskim gubicima upravo kako bi i taj instrument, zajedno sa sudski utvrđenim činjenicama, doprineo da se jednog dana izgradi jedan istorijski zapis, narativ o tome šta se dogodilo u našoj neposrednoj prošlosti i zbog čega su se ratni zločini dogodili. Ako govorimo o optužnicama, presudama podignutim i izrečenim u 2011. godini, nekoliko osnovnih naših nalaza vrede i zaslužuju vašu pažnju. Mi smatramo, a podaci to pokazuju, da je bilo vrlo malo optužnica podignutih i svega jedan zahtev za sprovođenje istrage koji je rezultirao podizanjem optužnice. Naši podaci pokazuju da je ukupno bilo optuženo devetoro lica. A prema podacima Tužilaštva bilo je mnogo više, 55, što znači da Tužilaštvo računa i da je optužnica Vojnog Tužilaštva

Jugoslovenske narodne armije takođe deo njihovih ukupnih optuženja. Što se tiče presuda Sudskih veća Odeljenja za ratne zločine, te presude protiv 17 lica su osuđujuće presude. Dvojica optuženih su oslobođeni krivične odgovornosti. A posebnu pažnju zaslužuje podatak da je Sudsko veće Apelacionog suda u Beogradu u vezi sa žalbama izrečenim na prvostepene presude donelo odluku kojom su određene presude vraćene na ponovno razmatranje. U odnosu na 12 lica presude su potvrđene a u odnosu na 15 su vraćene na ponovno razmatranje. Jedan vrlo važan nalaz je kako se odvija regionalna saradnja. Vi svi pamtite, verujem, vreme kada regionalne saradnje i komunikacije nije bilo uopšte. Danas, u odnosu na 2003. i 2004. godinu, može se reći da postoji vrlo razvijena regionalna saradnja. Ponekad, kao u 2011. godini ta regionalna saradnja sea nađe u situaciji da neodgovarajućim i češće političkim nego pravnim potezima dođe u pitanje. Mi smatramo da je Tužilaštvo za ratne zločine moglo da postupa sa manje političkim pristupom u odnosu na neke predmete, pre svega na predmete koji se odnose na lica koja imaju hrvatsko državljanstvo i da na taj način ne doprinosi remećenju te uspostavljene, rekla bih, dobre regionalne saradnje. Ne vidim razlog da se ovde optužuju državljani Hrvatske. Smatramo i oduvek smo bili tog stava da svaka država treba da sudi svojim državljanima i da to najviše doprinosi uspostavljanju vladavini prava i tom procesu suočavanja sa prošlošću za koji mi smatramo da je prioritet u postkonfliktnim društvima, upravo i na ovaj način što će svako društvo da bude suočeno sa nedelima koja su počinjena u ime tog društva i svih građana svake konkretne države. Smatramo takođe da je predmet hrvatskog državljanina Tihomira Purde nepotrebno politizovan i da je trebalo izbeći svaku politizaciju i držati ga u pravnim okvirima. Na kraju, i ako je stvarno sproveden proces dodatnog ispitivanja, ima li dokaza protiv Tihomira Purde? Utisak u javnosti je ipak da je obustavljeno pokretanje bilo kakvog krivičnog postupka i dalje pod pritiskom međunarodne javnosti a takođe i javnosti u Hrvatskoj, gde su u Hrvatskoj zbilja bili jako veliki protesti branitelja. I zahvaljujući, rekla bih, dobrom stavu predsednika Republike Hrvatske Ivi Josipoviću, koji je čitav taj incident na kraju objasnio pobedom pravnih razloga. Što se tiče odnosa između nadležnih organa Republike Srbije i Bosne i Hercegovine, rekla bih da se tu gotovo ništa ne pomera, da tu ima više političkog pristupa od strane organa iz Srbije, a da su nadležni organi, Tužilaštvo i Sud Bosne i Hercegovine, u posebnoj situaciji zato što je odluka o uspostavljanju saradnje, potpisivanje sporazuma je u nadležnosti Predsedništva Bosne i Hercegovine, a ne Tužilaštva i pravosuđa. Znači, problem je u tim paralelnim istragama. Problem je u nepriznavanju činjenica koje su izrečene i koje su izrečene pred nekim sudovima izvan regije, kao u slučaju Ejupa Ganića i kao u slučaju Jovana Divjaka kada, prvi put britanski sud, a posle toga austrijski sud, ne odgovaraju na ekstradicione zahteve Republike Srbije, pravosuđa i Tužilaštva Republike Srbije na način na koji se to ovde očekivalo i sugerisalo, sa obrazloženjem da ovde u Srbiji ne bi imali fer i pravična suđenja. Naš stav je bio da se i u slučaju Dobrovoljačke mora tačno razjasniti šta se dogodilo i da bez nadležnih organa Bosne i Hercegovine nema tog razjašnjenja. I da svi dokazi moraju javno da se iznesu i da nadležni organi Republike Srbije moraju da učine dodatni napor kako bi zločini počinjeni u Dobrovoljačkoj ulici bili rasvetljeni, razjašnjeni u interesu pravde za optužene ali i pravde i za žrtve. Jedan od posebnih naših nalaza odnosi se upravo na Tužilaštvo. Čini nam se da su ranijih godina mnogo više

radili i da se to više videlo. A da sada osimveoma malog broja optuženih mi imamo vrlo malo predmeta, vrlo malo optužnica. I da je većina tih optužnica rezultat ustupljenih predmeta, pre svega Držanog odvjetništva Republike Hrvatske. Znači, očekujemo da u ovoj i u budućim godinama vidimo više strategije i više definisanih prioriteta kada je Tužilaštvo za ratne zločine u pitanju. Što se tiče Suda, čini se da je, na primer, Apelacioni sud veoma ažuran, zato što je doneo 11 presuda u prethodnoj godini. Ali kada su u pitanju te presude, onda se postavlja pitanje kvaliteta tih presuda, i kako bi reklo Tužilaštvo, ja nisam stručna i kompetentna osoba, tako da će o tome više govoriti Nikola Čukanović. Ali bih skrenula pažnju na podatak da se u Srbiji odvijaju neka suđenja mimo javnosti. Reč je o suđenjima pred sudovima opšte nadležnosti i ja verujem da u ovoj sali niko ne zna koji su to predmeti, a oni traju po deset i više godina. Dva predmeta su za ratne zločine, a dva predmeta su za etnički motivisana krivična dela. Imamo predmet koji mi zovemo *Oto Palinkaš*. Reč je o pripadnicima 27. motorizovane brigade čiji je komandant nekada 1999. godine bio današnji načelnik Generalštaba Ljubiša Diković, predmet koji traje beskrajno dugo i gde se zapravo vidi da postoji jedan veći problem – da sudije u sudovima opšte nadležnosti, a takođe i u tim Apelacionim sudovima, da se njima ne poklanja pažnja i da oni nisu dovoljno obučeni, niti su pozivani, niti su prošli seminare koje pohađaju... koje su prošli sudije i tužioci u Višem i Apelacionom sudu, u sudskim većima, u odeljenjima za ratne zločine. Imamo situacije gde se vrlo lako vidi da tu postoji neka familijarnost između optuženih, tužilaca i sudija. Vidi se da potpuno nerazumevanje konteksta da nešto što se dogodilo u vreme trajanja oružanih sukoba ne može da se tretira kao obično krivično delo. Ali odgovornost za tako, da kažem, odugovlačenje i za nepoštovanje žrtava i suviše, da kažem, bliskog odnosa sa optuženima, odgovornost na to je i na Apelacionom sudu, i uopšte na pravosuđu koje mora da preduzme hitne mere kako bi se svi ti predmeti prebacili sudskim većima, Višem sudu i Apelacionom sudu. A sudije iz sudova opšte nadležnosti zbilja treba pozvati na razne oblike usavršavanja koji mogu da doprinesu njihovom znanju i obrazovanju iz oblasti međunarodnog prava. Odbrana okrivljenih pokazuje takođe veliki problem upravo u odnosu na poznavanje međunarodnog humanitarnog prava, prava Haškog tribunala. S retkim izuzetkom, većina branilaca je sklona da teži da krivične postupke pretvori u političke postupke. I zahvaljujući sudijama ipak se to ne događa. Ali nije ni malo jednostavno održavati red i mir u sudnici u kontekstu upravo različitih učesnika koji zaboravljaju da je zadatak suda da sudi prema činjenicama i zakonima a ne prema političkim stavovima pojedinih učesnika u postupku. Jedan od najvećih problema su zaštićeni svedoci i mogu samo da pomenem, iako se izveštaj odnosi na 2011. godinu, situaciju od pre dva, tri dana. Reč je o predmetu u kojem su svedoci bili zaštićeni – žene žrtve seksualnog zlostavljanja – sa suđenja je bila isključena javnost ali zaštita tih žena je minimalna. Tu ne postoji nikakav poseban odnos koji bi te žene od kojih se jedna onesvestila u sudnici pod pritiskom, da kažem, tog neprimerenog odnosa okrivljenih prema njima i nedostatka pravila kojima bi bilo onemogućeno vređanje ili nepoštovanje ličnosti oštećenih u ovim predmetima. Znači, na tome mora da se radi, posebno kada su u pitanju zaštićeni svedoci, žrtve seksualnog nasilja i službe za zaštitu svedoka moraju biti organizovane, obučene na potpuno drugačiji način nego što je to danas. Posebna kategorija zaštićenih svedoka, to su insajderi, i oni su, rekla bih,

naša bolna tačka, nas u Fondu za humanitarno pravo, zato što od nas očekuju ono što nije u našoj moći, da ih zaštitimo. A izgleda da imaju problem, što podaci pokazuju, i sa Tužilaštvom za ratne zločine a posebno sa Jedinicom za zaštitu svedoka. Prema njihovom kazivanju, bilo je slučajeva odvracanja da svedoče. A gotovo da nemam odgovarajuće reči kojima bih opisala njihove navode u vezi sa postupanjem pripadnika jedinica za zaštitu svedoka. Dovoljno je reći da se u toj jedinici i danas, u nekim novim uslovima, nalaze oni koji su bili pripadnici jedinica za koje se vezuju ili postoje ozbiljne indicije da su počinile veoma ozbiljne ratne zločine. Vi ćete u našem izveštaju i u summaryju, a i u razmatranju u pojedinim poglavljima naići na podatke o tome kako se Tužilaštvo za ratne zločine odnosi prema zaštićenim svedocima ili zapravo šta je to posredi, zašto Tužilaštvo ima loše mišljenje o zaštićenim svedocima koji su najvredniji, da kažem, dokaz ili najvredniji u odnosu na otkrivanje i utvrđivanje onih koji su počinili ili učestvovali u donošenju odluka o zločinima, a da potiču iz viših redova policije i vojske. I naravno, moram da kažem i o tome da mi danas imamo situaciju, da kada pratite medije možete da vidite sledeću situaciju – da predstavnici Tužilaštva za ratne zločine vrlo slobodno govore o optužnicama ili čak ponekad i o zahtevima za sprovođenje istrage. Oni govore o onima koji su optuženi, govore, rekla bih, onako kako tužioc, čiji je osnovni zadatak da podižu optužnice, mogu da o tome slobodno govore zato što je reč o postkonfliktnom društvu i da nadležni organi moraju da vode računa o tome da je načelo javnosti strašno važno upravo u ovakvim društvima, i da jedino na taj način može da se dođe do garancija kojima će biti izvesno i moguće sprečavati činjenje ratnih zločina u budućnosti. Nasuprot Tužilaštvu i njihovom, rekla bih, opravdanom govoru ili otkrivanju podataka do kojih su oni došli, a u postupcima istrage o počinjenim ratnim zločinima, mi imamo vrlo restriktivnu i ograničavanje u odnosu na načelo javnosti u postupanju Apelacionog i Vrhovnog kasacionog suda. Iz te dve institucije su proizašli pravilnici o zameni i izostavljanju podataka iz sudskih odluka, koji se, pre svega, odnose na imena okrivljenih u postupcima. U nekom trenutku bili su izostavljeni i nazivi i jedinica i formacija koje su se nalazile na području, na mestima i lokacijama gde su izvršeni ratni zločini ali došlo je do nekih izmena. Ali u ovom trenutku mi i dalje imamo na snazi te pravilnike sudova koji zbilja, pored nekih zakonskih rešenja, predstavljaju u ovom trenutku najveću prepreku u kritičkom mišljenju u odnosu na procesuiranje ratnih zločina. Molim vas, mi smo postkonfliktno društvo u kome mora da se zna šta se dogodilo. Mi ne treba da imamo nikakvu solidarnost i saosećanje prema onima koji su počinili ratne zločine. Mi možemo da tražimo načine da i oni budu uključeni u taj proces vladavine prava ali ne možemo skrivati njihova imena, molim vas. Ne možemo pokazivati posebnu osetljivost za to da će podaci o njihovim imenima možda nekoga uznemiriti. Moramo imati u vidu da je zadatak suda da primenjuje zakon, a nema nijednog zakona, niti standarda koji su uspostavili neki međunarodni krivični sudovi, kojima bi se štitila privatnost na taj način okrivljenih. Osim toga, mi smo došli u situaciju da na jednoj strani imamo javna dokumenta Haškog tribunala, počevši od onoga što je bilo u istrazi, a što je prošlo kroz suđenja za ratne zločine kao dokaz na kojima se zasnivaju donete presude, imamo otvoreno i mi to veoma cenimo i koristimo dalje u našem procesu dokumentovanja ratnih zločina. A s druge strane, imamo pretnje iz Apelacionog suda i Vrhovnog kasacionog suda o tome da ne smemo objavljivati imena, ne smemo podsećati javnost ko su ti

koji su optuženi ili kažnjeni prvostepeno za počinjena dela. Imamo sudove i imamo zakone, da kažem, koji vrlo restiktivno deluju uopšte u tom procesu suočavanja sa prošlošću. Mi imamo zakonom propisanu pretnju da svako ko bude komentarisao presude Prvostepenog suda može biti kažnjen zatvorskom kaznom od šest meseci, a i visokom novčanom kaznom, kako propisuje zakon o parničnom postupku. Osim toga, imamo primedbe i na Zakon o krivičnom postupku koji, rekli bismo, uspostavlja advokatski monopol, tako da više oštećeni nisu u situaciji da slobodno biraju sebi punomoćnika, nego on po pravilu mora biti iz redova advokata. Sada je na redu, zapravo, iznošenje argumenata o predmetima, slučajevima koji stvarno zaslužuju vašu posebnu pažnju. I ja dajem reč Nikoli Čukanoviću.

Nikola Čukanović: Dobar dan svim prisutnima. Ja sam Nikola Čukanović, punomoćnik oštećenih u predmetu *Ćuška* koji je u toku pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu. Od prethodno navedenih predmeta koji su pravosnažno okončani u 2011. godine, i postupaka koji su još uvek u toku, ja bih posebno izdvojio predmet *Zvornik 2* u kome je doneta pravosnažna presuda u oktobru 2011. godine. Zašto baš predmet *Zvornik 2*? Postoji više razloga zbog kojih je ovaj predmet karakterističan. Pre svega, to je jedan od najsloženijih predmeta koji su okončani u prethodnoj godini a rekao bih i od predmeta koji su inače procesuirani pred Odeljenjem za ratne zločine, , kako činjenično, tako i pravno. Takođe, ovaj predmet se izdvaja po teškim posledicama samog krivičnog dela za koje su osuđeni okrivljeni u ovom predmetu. Isto tako okrivljeni, sada osuđeni u ovom predmetu, izdvajaju se po tome što su najviše rangirani nosioci civilne i vojne vlasti u području opštine Zvornik. Iz ovog predmeta takođe možemo da izdvojimo kao značajnu činjenicu da iz sudski utvrđenih činjenica dolazimo do nespornog zaključka o umešanosti najviših organa vlasti u Republici Srpskoj u navedenom periodu izvršenja ovog zločina, čak i prilikom izvršenja pojedinih radnji utvrđena je i asistencija državnih organa tadašnjeg Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije. Isto tako, ovaj predmet je samo jedan od pet predmeta koji su vođeni, ili se još uvek vode, pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu za ratne zločine izvršene na području opštine Zvornik. I kao možda najvažniju činjenicu istakao bih da se iz činjenica utvrđenih u ovom predmetu nesporno može govoriti da je došlo do etničkog čišćenja na području opštine Zvornik. Na kraju, kao najveći problem te presude, zbog čega je i red skrenuti pažnju na presudu u ovom predmetu, jeste neprimerenost izrečene sankcije okrivljenim. To nam na kraju nameće po prirodi stvari potrebu da otvorimo pitanje razmatranja budućnosti direktne primene međunarodnog običajnog prava. Bez želje da sugerišem bilo kakav stav po ovom pitanju, navodim samo kao činjenicu da je potrebno otvoriti barem diskusiju na ovu temu. U predmetu *Zvornik 2* okrivljeni Branko Grujić i okrivljeni Branko Popović osuđeni su za izvršenje krivičnog dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva kao saizvršioc, a okrivljeni Branko Popović za izvršenje istog krivičnog dela u pomaganju. Okrivljenom Branku Grujiću izrečena je kazna zatvora u trajanju od šest godina, a okrivljenom Branku Popoviću kazna zatvora u trajanju od 15 godina. Oni su osuđeni za mnoštvo radnji koje su podvedene pod krivično delo ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Ja bih ukratko izdvojio te radnje. Kao prvo, osuđeni su zbog nezakonitog uzimanja

talaca iz sela Divič, koje se nalazi na području opštine Zvornik. To su 174 lica, vojno sposobna muškarca muslimanske nacionalnosti. Nezakonito su pritvoreni prvo u prostorijama preduzeća *Novi izvor* u Zvorniku 27. maja 1992. godine. Nakon dva dana, 29. maja, preostalo ih je 162 nakon odvođenja 11 lica i jednog razmenjenog. Naglasio bih da su ovih 11 odvedenih kasnije pronađeni u jednoj od masovnih grobnica na području opštine Zvornik. Ista lica premeštena su u Dom kulture u Čelopeku, gde su isto bili držani kao taoci, da bi na kraju 1. jula 1992. godine preostalih 116 lica bilo premešteno u sud za prekršaje u samom Zvorniku. I na kraju, 15. jula preostalih 83 lica prebacuje se u logor Batković, odakle su naknadno razmenjeni. Dalje, okrivljenima je stavljeno na teret i nezakonito pritvaranje stanovnika sela Klisa, Đulići, Grbavci, Sinokosa, Čelišman i drugih sela iz opštine Zvornik od kojih je, nakon dogovorenog iseljenja muslimanskog stanovništva s ovih teritorija, nezakonito je izdvojeno, čime je prekršen dogovor od strane nosilaca civilne i vojne vlasti ovde okrivljenih, 700 vojno sposobnih muškaraca muslimanske nacionalnosti i zatvoreno je u Vojno-tehnički centar u Karakaju, koji se takođe nalazi na teritoriju opštine Zvornik, a naknadno su posle pet dana prebačeni u Dom kulture u Pilici, isto tako mestu sa područja opštine Zvornik. Dalje, muslimansko stanovništvo iz sela Kozluk, koje je najveće selo na području opštine Zvornik sa preko 4.000 stanovnika, prinudno je iseljeno iz svog sela. Ukupno 1.649 lica, koji su prebačeni u Loznicu i dalje iz Loznice do Palića kod Subotice, gde su im od strane MUP-a Republike Srbije, u ubrzanom postupku, izdate isprave nakon čega su upućeni dalje u evropske zemlje, konkretno u Mađarsku i u Austriju. Za vreme dok su ova lica držana kao taoci u navedenim mestima, pripadnici Teritorijalne odbrane Zvornika koji su bili pod kontrolom osuđenih Popovića i Grujića, neprekidno su ulazili na mesta u kojima su oni bili zatvoreni, mučili ih, ubijali, izlagali različitim vrstama torture. Šta je karakteristično za ovu presudu danas? Okrivljenom Popoviću je stavljeno na teret da je u pomaganju učestvovao u izvršenju ovog krivičnog dela tako što je za 27 ubijenih lica koja su držana u Domu kulture u Čelopeku od ukupno 162 i ranjavanju 20, učestvovao tako što im nije obezbedio adekvatnu zaštitu. Takođe, od 100 ubijenih u Tehničko-školskom centru u Karakaju, naknadno u Domu kulture u Pilici, isto tako je osuđen da im nije omogućio zaštitu za koju je bio u obavezi, kao garant njihove zaštite, da im omogući. I za još tri pojedinačna krivična dela, tri radnje koja ja ne bih sada posebno isticao. Šta je bitno? Tokom postupka utvrđeno je da od svedoka, pre svega svedoka Milorada Davidovića koji je na području opštine Zvornik došao kao zamenik komandanta savezne brigade Saveznog MUP-a u to vreme, on je u svom svedočenju potvrdio da je osuđeni Popović, kao tada komandant Teritorijalne odbrane Zvornika i član privremene Vlade – to su bili novoformirani organi na području opštine Zvornik od strane SDS-a, partije koja je predstavljala Srbe u Bosni – da je bio alfa i omega, kako kaže taj svedok, na području opštine Zvornik. Takođe, svedok Dragan Đukanović, poverenik Predsedništva Republike Srpske, ističe tokom postupka u svom svedočenju da je očigledno postojao sistem za prinudno iseljenje muslimanskog stanovništva sa područja opštine Zvornik, da se o tome odlučivalo na najvišim mestima, kako on navodi, i da je nesporno da je o tome donesena politička odluka, ističući da je bio prisutan na sastanku u martu, koji prethodi ovim događajima. Ne znam da li sam naveo da su ova dešavanja bila u periodu od maja do jula 1992. godine. Ovaj svedok ističe da je u martu

1992. godine bio na sastanku na kome je Momčilo Krajišnik istakao da se mora sprovesti prinudno iseljenje muslimanskog stanovništva sa područja opštine Zvornik. Teške posledice ovog krivičnog dela, jasno vam je, da se ogledaju kroz broj ubijenih lica, lica kojima su nanete telesne povrede, broj iseljenih lica, što nas u svojoj ukupnosti dovodi do zaključka da krivično delo ovakve vrste ne može da ishoduje sankcije koje su izrečene ovde osuđenima. Sud je prilikom donošenja odluke, između ostalog, stao na stanovište i da se za ubistva u selu Skočić koja su se naknadno dogodila, i za koja se vodi poseban postupak trenutno pred Višim sudom u Beogradu, da nije izvršeno prinudno iseljenje, za razliku od Kozluka. Zanimljivo je da je iz dokaza utvrđenih u postupku koji se vodio u *Predmetu Zvornik 2*, nesumnjivo utvrđeno da su meštani sela Skočić bili u tesnim vezama sa meštanima sela Kozluk s kojima su bili u prijateljskim i familijarnim odnosima, da je predsednik mesne zajednice sela Kozluk vodio računa i brigu o meštanima sela Skočić, da je selo Skočić udaljeno samo dva kilometra od sela Kozluk. Iz same presude, iz činjeničnog stanja utvrđenog u presudi, nesumnjivo proizilazi da je na području opštine Zvornik stvorena atmosfera straha nezakonitog pritvaranja, s čime je bilo upoznato kompletno stanovništvo na području opštine Zvornik, da su se tom prilikom događala ubistva, da su jedinice Teritorijalne odbrane Zvornika vršile pljačke, da su protivpravno oduzimali imovinu stanovništvu, što sve navodi na zaključak da je tom prilikom, rekao bih, došlo do ozbiljnijeg zločina od onoga kako je kvalifikovano u samoj presudi kojom su okrivljeni Branko Grujić i Branko Popović. Po standardima savremenog međunarodnog prava, a i unutrašnjeg prava, krivično delo izvršeno na području opštine Zvornik može da se kvalifikuje kao zločin protiv čovečnosti i to kao progon, kao najteži oblik zločina protiv čovečnosti. Ne želeći da ulazim u pitanje da ovo krivično delo nije moglo biti kvalifikovano na ovaj način zbog toga što nije bilo predviđeno u vreme izvršenja ovog krivičnog dela, ali naglašavam da je sud prilikom donošenja svoje odluke sigurno zapazio ovo, a pogotovo da je morao da ima u vidu prilikom izricanja sankcije za težinu ovog krivičnog dela, koje svakako predstavlja jedno od najtežih krivičnih dela iz korpusa krivičnih dela međunarodnog prava. U prilog ovome dodao bih, kao što sam i naveo, potrebu da se otvori pitanje razmatranja direktne primene međunarodnog običajnog prava. Navešću da je u martu 2012, znači ove 2012. godine, Apelacioni sud iz Crne Gore u predmetu *Bukovica* zauzeo stanovište da je moguće krivična dela izvršena u periodu ratnih sukoba sa početka 90-tih, iako nisu bila predviđena krivičnim zakonodavstvom u to vreme, suditi kao zločine protiv čovečnosti. U toj odluci detaljnom analizom Apelacioni sud iz Crne Gore obrazlaže da je krivično delo zločin protiv čovečnosti bilo deo međunarodnog običajnog prava. A posebno je značajno, jer smo u to vreme bili u zajedničkoj državi, Saveznoj Republici Jugoslaviji. Apelacioni sud Crne Gore pronalazi ustavni osnov po kome je međunarodno običajno pravo deo unutrašnjeg pravnog poretka i u tom smislu moguća je direktna primena potvrđenih pravila međunarodnog prava, to jest pravila koja su deo međunarodnog običajnog prava. Osvrnuo bih se na kraju na odluku Apelacionog suda u smislu da je potvrđena odluka Višeg suda kojim su izrečene ove sankcije. Smatram da Apelacioni sud potvrđivanjem ovakve odluke, ne samo da nije postigao svrhu kažnjavanja, već Apelacioni sud kao institucija nije ispunio svoju osnovnu ulogu u društvu a to je da pre svega na Apelacionom sudu čijim odlukama postaju pravosnažne odluke i

okončavaju se postupci za ratne zločine, ima obavezu da celom društvu jasno stavi do znanja da njihove odluke nisu odluke individualnog karaktera i shvatanja svakog sudije i Sudskog veća pojedinačno, već odgovor celog društva na zločine ove vrste i da kroz njihove odluke, pre svega, treba da se napravi civilizacijski otklon prema nečemu što, nažalost, trenutno u društvu nema adekvatnu društvenu i moralnu osudu. Takođe, pored predmeta *Zvornik 2*, ne bih više govorio, jer nemamo dovoljno vremena, od predmeta koji se vode pred sudovima opšte nadležnosti, nažalost, po odredbama našeg Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine predviđeno je da sve optužnice koje su stupile na pravnu snagu do 2003. godine, kada je formirano osebno Odeljenje za ratne zločine, ostaju u nadležnosti sudova koji su mesno i stvarno bili nadležni u to vreme, znači, sudova redovne nadležnosti. Tako da je veći broj predmeta ostao u nadležnosti ovih sudova od kojih mnogi do danas nisu okončani, iako se postupci o ovim predmetima vode već duže od deset godina. Izdvojio bih predmet *Oto Palinkaš i drugi*, koji je pravosnažno okončan prethodne godine odlukom Apelacionog suda u Kragujevcu. Oto Palinkašu, Igoru Mijatoviću, Miodragu Miškoviću i Draganu Milosavljeviću stavljeno je na teret izvršenje krivičnog dela ubistva. Naime, postojale su dve tačke optužnice. U prvoj tački optužnice Oto Palinkašu i Miodragu Miškoviću stavljeno je na teret ubistvo šest civila albanske nacionalnosti na području Gornje Kline u opštini Srbica koje su oni, nakon što su ih držali u pritvoru, izvadili iz prostorija u kojima su bili smešteni, odveli 500 metara od mesta gde su bili zatočeni i lišili ih života, nakon čega su ih bacili u bunar obližnje kuće, polili benzinom i zapalili. U drugoj tački optužnice Oto Palinkašu i Igoru Mijatoviću stavljeno je na teret da su u Donjoj Klini, sve se ovo dešava u aprilu mesecu 1999. godine, iz kolone izbeglica albanske nacionalnosti koji su se kretali iz pravca Kosovske Mitrovice ka Peći kako bi dalje stigli do Republike Albanije, izdvojili dva lica, i takođe na isti način lišili ih života i ubacili u obližnji bunar. Bitno je reći da je do kraja postupka utvrđen identitet samo za krivično delo koje sam naveo pod tačkom 1, utvrđen je identitet samo jedne žrtve, jednog oštećenog. Pet preostalih su ostali nepoznati. A pod tačkom 2 nije utvrđen identitet nijednog lica albanske nacionalnosti koji su tom prilikom lišeni života. Postupak je započet, to jest optužnica je podignuta, još u septembru 1999. godine od strane Vojnog suda u Nišu koji je ova krivična dela kvalifikovao kao ubistvo. Nakon toga, prvostepena presuda je doneta 2000. godine, kojom su svi okrivljeni oslobođeni odgovornosti. 2002. godine Vrhovni sud, tada nadležni drugostepeni sud ukida ovu presudu i vraća je na ponovno suđenje prvostepenom sudu. Tek 2011. godine Viši sud u Kraljevu donosi ponovo prvostepenu presudu kojom takođe oslobađa sve okrivljene odgovornosti a ovu odluku u oktobru prošle godine Apelacioni sud u Kragujevcu potvrđuje. Šta je sporno kod ove presude? Prvostepeni sud i Apelacioni sud potvrđujući ovu odluku i zauzimaju stav da u ovom postupku nije moglo biti utvrđeno mesto izvršenja krivičnog dela, vreme izvršenja krivičnog dela, zatim broj ubijenih na jednom mestu, njihova nacionalna pripadnost i zbog toga donosi odluku da oslobodi sve okrivljene. Iz same presude se vidi da je tokom postupka sud jako pristrasno i neobjektivno cenio dokaze koji su izvedeni tokom samog postupka. Sud zauzima stav da nije moglo biti utvrđeno mesto krivičnog dela iako je uviđaj izvršen još u junu 1999. godine. Pripadnici uviđajne ekipe izašli su na lice mesta, sačinjena je foto dokumentacija, skica

lica mesta događaja. Sačinjen je i zapisnik o uviđaju. Oni nisu mogli biti pribavljeni. Na zahtev suda nadležni vojni organi nisu ustupili ova dokumenta i to je bio sudu osnov da utvrdi da nije moglo biti utvrđeno mesto krivičnog dela, iako su svedoci same uviđajne ekipe bili saslušani tokom postupka. Takođe, zauzima se stav da nije moglo biti utvrđeno vreme krivičnog dela iako o tome govori sam okrivljeni, kao i još pet svedoka. Takođe sud dovodi u pitanje da nije mogao biti utvrđen broj okrivljenih iako o tome govori više svedoka i svi okrivljeni. Na jednom mestu sud kaže da nije moglo biti utvrđeno.. da li su oštećeni pripadnici albanske nacionalnosti. Postavlja se pitanje od kada je bitan element ubistva osobe nacionalna pripadnost? Dalje, šta je osnovni oslonac za ovakvu odluku suda u ovom predmetu? Okrivljeni su svi priznali i detaljno opisali izvršenje ovih krivičnih dela još 1999. godine. Ali saslušani su od strane Milorada Zekovića koji u to vreme nije bio izabran za sudiju Vojnog suda. On je svedočio u ovom postupku, potvrdio to, ali je svedočio i Đorđević Dragan koji je bio sudija Vojnog suda osnovanog pri komandi Prištinskog korpusa, koji je naveo da je taj sud formiran od strane civilnih lica mobilisanih za vreme ratnog stanja, za vreme ratnih sukoba na Kosovu, da je on potpisivao njegove zapisnike, da je to bila redovna procedura u to vreme. Sud proverom utvrđuje da Zeković nikada naknadno nije izabran za sudiju i uzima to za osnov da zapisnici u kojima su dali priznanje okrivljeni, moraju biti izdvojeni iz postupka i da se na njima ne može zasnivati pravosnažna odluka. Naglašavam da je ovaj zaključak doneo prvostepeni sud u ponovljenom postupku i da se nije držao uputstva Vrhovnog suda koji je, ukidajući prvu prvostepenu odluku, naložio prvostepenom sudu da u ponovljenom postupku izvede sve moguće dostupne dokaze, da obrati posebno pažnju da su priznanja okrivljenih i sam postupak započeli u vreme ratnog stanja pod specifičnim okolnostima. Da takođe Vrhovni sud utvrđuje da je prvostepeni sud jednostrano cenio dokaze, pre svega iskaze svedoka, ne ulazeći u razloge zašto postoje razlike u pojedinim iskazima svedoka i naložio da se saslušaju svi mogući dostupni svedoci u ovom predmetu pre donošenja odluke u ponovljenom postupku. Prvostepeni sud u ponovljenom postupku, Viši sud u Kraljevu, saslušava samo tri svedoka u ponovljenom postupku, koji nisu bili prethodno saslušani u prvom prvostepenom postupku, već čita iskaze svih saslušanih i donosi identičnu odluku, prepisujući presudu prvostepenog suda u prvom postupku, s jedinom razlikom što izdvaja zapisnike u kojima su okrivljeni priznali izvršenje krivičnog dela. Apelacioni sud u Kragujevcu potvrđuje ovu odluku i ta odluka postaje pravosnažna. Pored ovog nesporno krajnje, ako ništa drugo, odluke koja izaziva razne dileme, istakao bih samu kvalifikaciju ovog krivičnog dela. Ako imamo u vidu da su žrtve bile civili albanske nacionalnosti i da su oni ubijeni tokom ratnih sukoba na Kosovu od strane pripadnika Vojske Jugoslavije, nije potrebno mnogo pravničkog znanja i iskustva da bi se zaključilo da ova kvalifikacija u svakom slučaju nije dobro sprovedena. To je još jedan od razloga zbog kojih treba, ako ništa drugo, otvoriti diskusiju da li treba krivična dela ove vrste ostaviti u nadležnosti sudova opšte nadležnosti. Na kraju, dodao bih da je Fond za humanitarno pravo pre okončanja postupka 28. marta 2011. godine, postupajućem tužiocu u ovom predmetu tokom trajanja prvostepenog postupka, dostavio dopis sa imenima svih žrtava ovih krivičnih dela. Nažalost, odgovor nije nikad stigao. Donete su presude u kojima, kao

što sam rekao, sem jedne, preostalih sedam žrtava su ostale nepoznate. Toliko bih ja sada imao.

Nataša Kandić: Ja sada dajem reč zameniku tužioca za ratne zločine, gospodinu Vekariću.

Bruno Vekarić: Hvala vam što ste mi dali priliku da iznesem svoj stav povodom Izveštaja o suđenjima za ratne zločine Fonda za humanitarno pravo u Srbiji 2011. godine. Naravno da podrazumevam to isto kao jednu podršku kritičkog mišljenja u postkonfliktnom društvu i upravo želim da vam vrlo otvoreno kažem da Izveštaj o suđenju za ratne zločine u Srbiji predstavljaju značajan materijal koji Tužilaštvo, koje je jedna ozbiljna institucija, svake godine razmatra, u smislu da na neki način, hajde da ne kažem, popravi ali koriguje svoj rad u smislu nekih konstatacija koji se upravo u ovom Izveštaju navode. Mislim da ovakva kritika svakako jeste konstruktivna, mi je tako doživljavamo i naravno, dopustićete mi da uz određene argumentovane ograde, iznesem i svoj stav i povodom izveštaja, ali i nekim opštim mestima koja svakako mogu da zanimaju ovaj skup. Kada se konstatuje da je Tužilaštvo za ratne zločine podiglo optužnice protiv ukupno devet lica, pa se onda osvrće na onaj drugi deo koji spada pod deo regionalne saradnje, želeo bih opet da vam skrenem pažnju na upravo drugi stav rezimea izveštaja, gde se kaže da je od 17 optuženih 15 dobilo osuđujuće presude. To upravo govori o kvalitetu optužnica Tužilaštva za ratne zločine i na taj način mislim da upadamo u opasnu zamku kada analiziramo samo kvantitet, a ne i kvalitet presuda, obzirom da ni Tužilaštvo, a ni sudovi nisu fabrike koje proizvode postupke, već je veoma važno da upravo ratni zločini, kao jedan veliki teret koji stoji u ovom društvu, bude rešen na adekvatan način, da žrtve dobiju zadovoljavajuću pravdu. A u krajnjoj liniji, ne želim da budem ciničan, ali ratni zločini ne zastarevaju, tako da i ako jesmo manje ljudi optužili u prošloj nego u preprošloj godini, to ne znači da se sad ovi ogromni predmeti koji stižu, sa po 200 žrtava, neće procesuirati. A vrlo brzo ćete videti ogroman broj lica, tako da će sledeći izveštaj, pretpostavljam, biti dramatično drugačiji u odnosu na broj optužnica. Isto tako kroz analizu, moram priznati da se potpuno u ovom kratkom vremenu koliko sam mogao da se upoznam sa ovim izveštajem, sa većinom stvari se apsolutno slažemo. Regionalna saradnja se odvija veoma dobro. Ona svake godine napreduje u odnosu na broj razmenjenih predmeta. Pokušavamo da rešimo takozvana otvorena pitanja koja su na neki način iznesena kao kritika, mogu reći, čak opravdana kritika jedne opšte pojave iz prošlosti, čiji teret današnje, rekao bih, moderne institucije nose na svojim leđima. To su te optužnice, procesi, kao što je recimo naveden predmet *Purda*. Ali opet moram da vam skrenem pažnju – sada sam čuo dva različita izlaganja – od predsednice Fonda, a onda i od advokata Fonda. Predsednica kaže da svako treba da sudi svojimima – kada kaže "svojima," verovatno misli na državljanstvo a posredno i na nacionalnost...

Nataša Kandić: Na državljanstvo.

Bruno Vekarić: ... a na državljanstvo. E sad, ja moram da vam skrenem pažnju na jedan dramatičan podatak. Mi imamo samo sedam slučajeva koji

su, pod znacima navoda, sporni, osim ovog predmeta koji je naveden sa 40 i nešto, ta vojna poznata optužnica, otvorenih pitanja sa Hrvatskom u odnosu Srbija – Hrvatska. Međutim, odande nam stiže 1.500 presuda, postupaka protiv lica u odsustvu. Znači, to su uglavnom lica, ako sad gledamo nacionalnost, srpske nacionalnosti. I verujte mi, radili smo analizu zajedno sa hrvatskim DORH-om (Državno odvjetništvo Republike Hrvatske), pa sad svako radi analizu jednog dela predmeta. Postoje bitne povrede postupaka u većini takvih predmeta, nažalost, bez želje da devalviram bilo kakav rad naših kolega. Tako da mislim da je to mesto gde će ubuduće postojati jedan dijalog i naći ćemo neka rešenja kako će se ti problemi rešavati. Hoću samo da kažem da dajemo značajan doprinos za podršku regionalnoj saradnji. Pre svega u smislu zatvaranja takvih predmeta koji su bili sporni. Eto, slučaj Purda koji ste naveli. To je jedan od najboljih primera veoma kompleksnog predmeta gde imate priznanje okrivljenog. Potom se proveravaju podaci. Mi bismo bili neozbiljni kada bismo u momentu rekli: "Znate, to se dešavalo u jednom nedemokratskom režimu i sada, ako je neko priznao zločin, to sad stavljamo u fioku." Ne, mi to tako ne možemo da uradimo. Mi možemo samo da proverimo da li je to tačno. Da li je on dao taj iskaz pod iznudom ili da uradimo neke druge procesne radnje i da dođemo na pravi način do rešenja. Upravo slučaj Purde je bio takav. A još nešto što nije pomenuto u Izveštaju, a veoma je važno. Mi smo ponudili da to urade naše kolege iz Hrvatske. Oni su odbili. Znači, pre nego što smo mi pristupili procesnim radnjama u Sarajevu. Prema tome, oni su rekli: "Ne, hajde..." i to je bilo baš onako prijateljski. Glavni tužilac je rekao: "Hajde, Vlado, ti to uradi," gospodinu Vukčeviću, zato što je imao veliki pritisak kao što ste upravo rekli, javnog mnjenja. Mi smo, naravno, utvrdili činjenice, i usled nedostatka dokaza Purda je pušten. Isto tako želim da skrenem pažnju da postoji, ne želim da vas zamaram statistikom, ali broj predmeta u saradnji s drugim Tužilaštvima je sada 86. Sa Hrvatskom imamo 54, sa Bosnom i Hercegovinom osam, sa Crnom Gorom pet i sa EULEX-som kao jednim, je li tako, jedanposeban status saradnje sa njima. Kao što znate, i te kako dobro sa njima sarađujemo u šest slučajeva gde razmenjujemo podatke. To ne može da se kaže da je prekogranična istraga, ali ima specifičan status. S druge strane, mi imamo 33 ekstradiciona postupka gde smo mi uzeli učešća. Imamo dva slučaja na osnovu zahteva za pokretanje postupaka i ustupanje postupaka i konačno, imamo 40 zahteva, razmenjujemo za uzajamnu pravnu pomoć. Želim da vam kažem isto tako, da je ovaj broj provedenih prekograničnih istraga, specijalnih istražnih mera, njihov broj je tri. To su sve neke statistike koje ćete verovatno zaboraviti. Ali prosto želim da kažem da je ta regionalna saradnja poprimila jedan ozbiljan oblik. I sada ćemo, evo, upravo za nekoliko dana, svi tužioci će se ponovo naći na Brionima gde se ta otvorena pitanja rešavaju na pravi način. Posebno želim da istaknem dobru regionalnu saradnju sa Hrvatskom. A sa Bosnom u odnosu na prošlu godinu, sećate se kada sam upravo naglasio mogućnost potpisivanja sporazuma, znate da je opet bosanska strana u poslednji čas odustala o potpisivanju sporazuma o ustupanju dokaza, iako smo jednostavno, i mi i svi bitni međunarodni faktori napravili jedan korektan oblik sporazuma. Dobra je vest što danas, iako je Dobrovoljačka u međuvremenu tamo zatvorena, stižu dobri signali iz Sarajeva da bismo ipak mogli pristupiti potpisivanju ovakvog sporazuma, što je dobro za neke druge predmete koji takođe dele javnost Bosne i Srbije, pa čak i unutar same Bosne ima različitih

stavova po pitanju određenih predmeta. Potpuno podržavam izlaganje predsednice Fonda da je javnost veoma značajna u ovim predmetima. A mislim da smo mi tu dali značajan doprinos da se ovi predmeti učine javnim koliko to može jedna strana u postupku da učini. Osvrt na novi ZKP. Znači da je najveće kritika pre nego što se i doneo taj ZKP upravo bila da se krše prava okrivljenih. Sada mi je drago da čujem od jedne ovako respektabilne nevladine organizacije da kaže da postoji advokatski monopol. Mi možemo isto kao tužioci delimično da se suočimo s tim problemom, najviše u sudnicama. Želim da vas podsetim da su to suđenja zaista visokih tenzija. Da su upravo na takvim suđenjima najčešći napadi na upravo predstavnike Tužilaštva. Da smo u nekoliko navrata mi tražili zaštitu od Sudskog veća. I konačno, želeo bih da se osvrnem na ovo otvoreno pitanje zaštite svedoka. Mislim da ste potpuno u pravu kada navodite da bi se veća pažnja trebala, pokloniti, pre svega, kada su žene oštećene, kada su u pitanju silovanja. I mislim da imamo nekoliko dramatičnih slučajeva koji se upravo odvijaju u sudnicama koje potvrđuju tu vašu tezu. Što se tiče samih svedoka, to je neko pitanje koje smo imali i prošle godine i koje se iz godine u godinu ponavlja – prosto želim da budem potpuno otvoren. Jedinica za zaštitu svedoka je institucija koja je jedina koja može da učini nešto više na tom polju. Mi kao Tužilaštvo zaista imamo jednak pristup toj temi. To što, ne znam, dvojica potencijalnih zaštićenih svedoka su izašli iz programa zaštite, želim da budem vrlo jasan. Znači, kada neko s jedne strane obeća da će nešto reći, pa na neki način izigra Tužilaštvo, pod a). Pod b), uđe u konflikt sa tužiocima, koji su ljudi od krvi i mesa. Pod c), ne iznese sve one činjenice koje smo mi očekivali i dobili obećanje da će on izneti u određenim postupcima i ne prihvata u potpunosti program zaštite kao takav. Znači, on je dvostrano obavezujući. Onda dođe nekada i do razlaza između Tužilaštva i svedoka. A ja ovom prilikom, evo, danas je ovde sa nama i gospodin Demirović, jedan od svedoka u jednom velikom predmetu gde su većina okrivljenih dobili maksimalne kazne zatvora, želim da mu zahvalim upravo na hrabrosti i kolegijalnosti što je danas ovde sa nama. Dakle, saradnja Tužilaštva sa zaštićenim svedocima može biti sjajna, kao u ovom slučaju. A može biti sjajna kao i u slučaju drugog zaštićenog svedoka koji je sam otkrio svoj identitet, pa mu mogu pomenuti ime, gospodina Raškovića u predmetu *Ćuška*. Videćete koliko je značajna dobra saradnja sa zaštićenim svedocima, korektna saradnja, kroz buduće predmete koji će se odvijati u Specijalnom sudu, pod znacima navoda. Otvaraju se veliki predmeti upravo zahvaljujući iskazima ovih svedoka. I prosto hoću da vam kažem da postoje svedoci, i tužioci i svedoci su ljudi od krvi i mesa pa se nekada možete naći na istoj talasnoj dužini a nekada prosto se mi osećamo prevarenim u odnosu na ono što su oni nama obećali da će nam reći u određenim predmetima. Ne zato što se sada mi ljutimo ili ne ljutimo, već zato što zahvaljujući nekim korekcijama iskaza ili nekim po nama iskazima koji nisu dovoljno relevantni, nemamo, kako kažu Amerikanci, slučaj. Konačno, sam ne bih se usudio da u našem biltenu imate isto ovako iscrpnu analizu, čak su nekada i možda oštrije naše kritike nekih presuda, naravno pravosnažnih sudova, znači pre svega Apelacionog, ali moram da vam skrenem pažnju da zaista od 2010. godine na ovamo, otkad postoji faktički Apelacioni sud, da postoji jedna potpuno nova, potpuno pozitivna energija u rešavanju predmeta ratnih zločina. Svake godine to govorim i ponovo ću reći: ranije je gotovo svaki predmet ratnog zločina bio ukidan, postojala je neka tiha

opstrukcija, bojkot u Vrhovnom sudu. Danas apsolutno, zahvaljujući pre svega profesionalnom postupanju Apelacionog suda, toga nema. Naravno presudama smo nekada zadovoljni, nekada nismo, to je i normalno. Ali hoću da kažem da je energija suđenja za ratne zločine znatno veća, odnosno upravo kako i piše u izveštaju, Apelacioni sud znatno ažurnije postupaju. Što se tiče samih kvaliteta odluka, ja se ne bih usudio da to ovde analiziram. Kažem, imate u našem biltenu apsolutno analizu svake pravosnažne presude, i možete videti i naše kritike tih presuda, odnosno zapažanja koja imamo o njima. Konačno, želim da potpuno se saglasim sa konstatacijom da prosto takav je zakon, ali da ovi predmeti, svi koji su izvan takozvanih specijalizovanih institucija, su doživeli debakl, i da ne znam na koji način, nekom izmenom zakona bismo možda mogli to da svedemo u okvire da se prosto, i ubuduće će tako biti, nadam se da je to prosto prošlost da će da se pred specijalizovanim organima sudi za ratne zločine. Kažem, mi smo naravno otvoreni, želim da zahvalim i Fondu za humanitarno pravo, bez obzira na neke debate koje imamo, za pomoći koje danas nama pruža u predmetima ratnih zločina, i gospođi Kandić i njenim saradnicima, jer mislim da je ta saradnja, da u krajnjoj liniji imamo isti cilj, a to je zaštita prava žrtava. Hvala vam na pažnji.

Nataša Kandić: Hvala. Ja bih sada zamolila poverenika za javne informacije i poverenika za zaštitu podataka o ličnosti da ovu novu praksu koja je uspostavljena definisanjem i donošenjem pravilnika o zameni i izostavljanju podataka u sudskim odlukama, kako od strane Vrhovnog kasacionog suda, a takođe i Apelacionog suda, da da jedno svoje mišljenje u odnosu upravo na taj jedan naš zaključak i konstataciju da se tim pravilnicima zapravo onda daje jedna posebna zaštita okrivljenima, nasuprot načelu javnosti i da nam, kao poverenik iznese svoje mišljenje da li takva nova praksa sudova doprinosi upravo onome što je bitno, a to je da se uspostavi vladavina prava koja je ozbiljno narušena u ovim oružanim sukobima počev od 1991. godine.

Rodoljub Šabić: Hvala vam. Pre svega, dame i gospodo, ja bih da izrazim zadovoljstvo što prisustvujem jednom ovakvom skupu, gde sede predstavnici civilnog sektora, sede predstavnici Tužilaštva, sede predstavnici pravosudnih institucija. Lično mislim da bi bilo bolje da je ovde neko od sudija koji postupaju u ovakvim predmetima sedeo na mestu na kojem ja sedim. To ne znači da ne bih uzeo učešća u diskusiji, bih, ali pretpostavljam da bi oni mogli dati interesantniji doprinos i sa stanovišta sadržine izveštaja i sa stanovišta prakse. Bar za sada kod poverenika nije bilo previše incidenata u vezi sa problemom koji predsednica Fonda ipak s pravom apostrofira. Dakle, kad sam došao ovde razmišljao sam, znao sam da neću govoriti dugo, ali razmišljao sam da govorim o dve stvari koje logično proizlaze iz funkcije koju vršim. Jedna je zaštita podataka o ličnosti, dakle jedna sfera mog delovanja, a druga je pravo javnosti da zna i pravo na prenošenje informacija, i ona je vezana, kako bih rekao, za nešto što se najčešće vezuje za jednu, ne govorim to u pežorativnom kontekstu, ali za jednu famoznu odredbu KZ (Krivičnog zakona), odredbu 336a koja govori o pretpostavci nevinosti i hipotetičkom uticaju na nezavisno sudstvo. Dakle, kada govorimo o ovom prvom problemu, o zaštiti podataka ličnosti, prva stvar koja je uočljivakad pogledate odredbe

našeg krivično-procesnog zakonodavstva, vi zapravo u tim zakonima ne možete naći nijednu jedinu odredbu koja bi za svoj predmet imala zaštitu podataka ličnosti, bukvalno nijednu. Što je prilično indikativno. To naravno ne znači da u pravnom poretku nemamo zakon koji omogućava sudovima da štite to pravo. Imamo Zakon o zaštiti podataka ličnosti i naravno da sudovi treba da ga primenjuju. Postavlja se samo pitanje: kako? Ja bih odmah hteo da kažem da to pitanje treba striktno odvojiti od onog koje se javlja u vezi sa pretpostavkom nevinosti. Pravo na zaštitu podataka o ličnosti ima svako. Ima i optuženi i osumnjičeni, i okrivljeni i osuđeni. Dakle, svako ima pravo na zaštitu podataka ličnosti. Samo se postavlja pitanje kakvu i u kom obimu. Dakle, ja ponavljam, nisam imao do sada incidenata, nisam rešavao, dakle, o eventualnim žalbama koje bi za predmet imale odluke donete na osnovu pravilnika koje predsednica Fonda spominje. Ali moram reći da, poverenik stoji na stanovištu, ponavljam, da svi imaju pravo na zaštitu podataka ličnosti, pa prema tome i osuđeni. To podrazumeva da sud, koji kao i svaki državni organ u Srbiji, ima obaveze po Zakonu o pristupu informacijama, da treba da vrši depersonalizaciju presude, dakle da uklanja iz presude sve one podatke o ličnosti na koje javnost nema pravo. Po logici stvari to će biti najveći deo podataka koje sledeći odredbe ZKP, počev od člana 85, pa 309, i tako dalje, pa i famoznog 504. koji će se naći u spisima imaju. Ali mi stižemo do činjenice treba li ukloniti čak i ime, da li se ime okrivljenog može ukloniti. Dakle, postavlja se pitanje; do tog odgovora možemo doći samo u nekom realnom kontekstu. Dakle, ime samo po sebi. Nema razloga. Pogotovo ne u postupku koji, kao što svi dobro znamo, počinje javnim čitanjem optužnice, a završava se donošenjem presude u ime naroda, koja se pri tome javno objavljuje. Sve druge podatke, ja sam potpuno saglasan, ali čini mi se da obesmišljavamo ono što jeste pravo javnosti, posebno u jednoj materiji koja je delikatna. Jer kad generalno govorimo o pravu na zaštitu podataka o ličnosti, mi moramo voditi računa i o tome da ona zavisi i od ličnih svojstava osobe. Nema pravo na isti nivo zaštite podataka ličnosti komandant koncentracionog logora i stražar u logoru. Mislim da je suviše da objašnjavam zašto. Dakle, u svakom konkretnom slučaju sud, bez obzira na sadržinu pravilnika, koju ovom prilikom ne bih hteo da komentarišem, ima obavezu po zakonu o pristupu informacijama koji sud primenjuje, a to jeda ceni konkretne okolnosti. Po mom dubokom ubeđenju, minimum, a to je da je taj i taj, dakle okrivljeni Rodoljub Šabić, oglasen krivim, jer fakat jeste, što ne znači da je to i definitivno, jer će imati pravo na žalbu i to nije element koji treba skrivati od očiju javnosti. To govorim načelno. Drugo pitanje, naravno pitanje ove famozne prezumpcije nevinosti i tog člana 336 koji se kod nas vrlo često, doduše u neoficijelnim, najčešće u neoficijelnim situacijama zloupotrebljava. Dakle, evo, ja ću sebi dozvoliti da ga citiram: "Ko za vreme trajanja postupka pred sudom, a pre donošenja pravosnažne sudske odluke, u nameri da povredi pretpostavku nevinosti ili nezavisnost suda daje javne izjave u sredstvima javnog informisanja, kazniće se zatvorom", i tako dalje. Dakle, već površnim čitanjem je potpuno jasno da je bitan element – namera, nekakav unutrašnji psihički sadržaj koji svi koji smo se ikad bavili krivičnim pravom znamo da nije nimalo jednostavno utvrditi. Blago rečeno, nije nimalo jednostavno. A pogotovo se ne bi smelo pretpostavljati. Pogotovo se ne bi smelo pretpostavljati. Dakle, ako pričamo još o nameri da se ugrozi nezavisnost sudstva, da sad na trenutak zaboravimo ovu prezumpciju nevinosti, a prezumpciju nevinosti ne smemo

shvatati tako da ne smemo reći da je neko lopov ako smo ga videli sa rukom u sopstvenom džepu, samo zbog toga što mu nije izrečena prvostepena sudska odluka. Ali, vratimo se na ugrožavanje nezavisnosti sudstva. Znači, nije sud *vejka na vetru*. Sud je jedna od najvrednijih institucija svakog demokratskog društva. Ne može baš svako i ne može lako da ugrozi njegovu nezavisnost ili bar ne bi smeo. Ne možemo poći od pretpostavke da će kritička opservacija jedne, makar i najuglednije nevladine organizacije, ili nekog eksperta ili nekog novinara ugroziti nezavisnost sudstva. Ako smo stigli dotle, onda stvarno. Dakle, sud ne sme da pristane na to. Svako ko se prihvatio bilo koje javne funkcije, a pogotovo pravosudne funkcije, sam po sebi jemči da ima resurse da čuva svoju nezavisnost. Dakle, po meni ta hipotetička pretpostavka mogla bi da se odnosi samo na jako moćne ljude iz vlasti. Oni mogu da utiču na nezavisnost sudstva svojim javnim istupima, javnim komentarisanjem. A baš civilni sektor, ili novinari, ili eksperti, mislim da takvo tumačenje moramo svesti na najrestriktivniji nivo. Dakle, šta zapravo želim da kažem? Podržavam naravno, podržavam kao poverenik za zaštitu podataka, potpuno podržavam politiku sudova koja će ići za tim, jer smo jako loši u tom pogledu, generalno uzev. Ko će štiti podatke i štiti privatnost učesnika u postupku, ponavljam: čak i osuđenih, čak i pravosnažno osuđenih? Tu zakon ne zna razliku, svi mi koji smo živi ljudi imamo pravo na zaštitu podataka, ali u skladu sa standardima iz zakona. To nije automatski, to uvek podrazumeva test javnog interesa i to uvek podrazumeva tretiranje onih okolnosti koje podrazumevaju da sam dao povoda, da sam vršio određenu funkciju, da sam imao određen čin, i tako dalje. I ja bih tu završio.

Nataša Kandić: Hvala. I sada ono što je vrlo bitno. Dajem reč Ivanu Jovanoviću, pravnom savetniku Misije OEBS-a u Srbiji, šefu Odeljenja za ratne zločine. Od njega očekujemo, kao od velikog poznavaoca međunarodnog humanitarnog prava i prava Haškog tribunala, da govori o ovim suđenjima u kontekstu upravo uspostavljanja vladavine prava i njegovog znanja o problemima i izazovima koji se javljaju upravo u sferi krivičnih suđenja za ratne zločine.

Ivan Jovanović: Hvala, Nataša, na pozivu. Hvala i Fondu na Izveštaju. Svaki izveštaj Fonda za humanitarno pravo kao organizacije koja je vodeća u zagovaranju i pomaganju istraga i suđenja za ratne zločine i suočavanja s prošlošću je veoma dragocen. Naročito je bitno i korisno da kroz izveštaje Fonda, i uopšte kroz rad Fonda, dobijemo utisak i o perspektivi žrtava u odnosu na... i oštećenih, naročito koji se pojavljuju u suđenjima za ratne zločine, o tome kako oni vide zadovoljenje pravde kroz ova suđenja. Izveštaji Fonda su takođe značajan i veoma pouzdan izvor i konkretnih informacija, faktografski izvor, dakle, podataka o suđenjima, posebno, ja bih rekao, u vezi za ovih nekoliko suđenja koja se odvijaju pred sudovima opšte nadležnosti, koje recimo OEBS, za razliku od suđenja pred Odeljenjem za ratne zločine, ne prati. Ja ću se osvrnuti na nekoliko pitanja koja su i pomenuta i u rezimeu i u Izveštaju, neka od njih su pravna, neka se tiču regionalne saradnje, a na kraju bih se osvrnuo i na nama veoma bitno pitanje dostupnosti informacija o suđenjima široj javnosti. Prvo pravno pitanje koje ste vi, Nataša, pomenuli je primena međunarodnog prava u suđenjima za ratne zločine. I to nije akademsko pitanje, to je veoma značajno pitanje. Značajno, prvo sa

stanovišta međunarodne zajednice, jer se kroz suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima zapravo sprovodi međunarodno pravo. Ovde se radi o delima gde je zaštićeno dobro – interesi međunarodne zajednice. Zato se i zovu zločini protiv čovečnosti i međunarodnog prava. Zaštićeno dobro je i međunarodno pravo. I međunarodna zajednica apsolutno ima interes da prati ova suđenja i bitno je da ova suđenja ne budu zapamćena i uočena od strane stručne međunarodne javnosti kao suđenja gde se nije pravilno primenjivalo međunarodno pravo ili gde je kršeno. S druge strane, Krivični zakon Srbije, definicija ovih dela ratnih zločina obavezuje Tužilaštvo, sud, da temelje svoje optužnice i presude na međunarodnom pravu, dakle mora da se pronađe ona norma međunarodnog prava koja je prekršena da bi se utvrdilo da se radi o ratnom zločinu. E sad, generalan zaključak, prateći suđenja od 2003. godine pa do danas, a naročito u ovom periodu 2011. godine, jeste da utemeljenost presuda za ratne zločine u Srbiji, barem ovih donetih pred Odeljenjem za ratne zločine, Većem za ratne zločine, dakle njihova utemeljenost u međunarodnom pravu nije sporna, generalna utemeljenost u međunarodnom pravu. Što znači niko nije osuđen za neko delo za koje po međunarodnom pravu ne bi trebalo da bude osuđen, odnosno niko do sada nije pravosnažno, i u ovom prvom i u drugom slučaju govorim o pravosnažnim presudama, niko pravosnažno nije oslobođen za neko delo koje predstavlja krivično delo po međunarodnom pravu, dakle po Ženevskim konvencijama i dodatnim protokolima i drugim bitnim konvencijama. Ali ono što se da primetiti je da postoji nekonzistentnost od 2003. godine na ovamo u načinu na koji se sudovi, Tužilaštvo, a zatim sudovi, a često i Odbrana u svom iznošenju odbrane, načinima na koje se pozivaju na međunarodno pravo, nekonzistentnost i rekao bih nedovoljan kvalitet u obrazlaganju tih normi i nekih instituta međunarodnog prava, a taj kvalitet bi trebalo da bude podignut na viši nivo, s obzirom da se radi definitivno o elitnim pravosudnim institucijama ove zemlje; i zbog toga što u tim suđenjima interes vidi, prate ih pomno i zemlje u regionu i šira javnost i stručna javnost van Srbije. Dešava se da mnoge prvo optužnice, a zatim i presude prvostepene, nekad i drugostepene, nisu dovoljno obrazložene u pogledu primene instituta međunarodnog prava. Ponavljaju se neke greške poput pozivanja, sad ne bih bio suviše tehnički detaljan, ali recimo pozivanja i na Ženevske konvencije, odredbe Ženevskih konvencija i protokola koje se primenjuju samo u međunarodnim sukobima i na one koje se primenjuju samo u nemeđunarodnim sukobima, vrlo često se to sve spakuje u jedan događaj, dakle bez opredeljenja o kojoj vrsti sukoba se radi, što je ključno za primenu prava. Postoje i primeri da se pogrešno određuje status civila ili ratnog zarobljenika, uzimajući u obzir da li je neko lice u trenutku lišavanja slobode ili života nosilo uniformu i bilo naoružano, iako je to opredeljujući faktor, da li je to lice bilo pripadnik oružanih snaga, odnosno bilo demobilisano, ili nije, zatim povezivanje dela i oružanog sukoba, uključivanjem motiva koji nisu relevantni, pa sve do primera da se nekad ne opredeli pravilno veza između oružanog sukoba, trajanja oružanog sukoba i vremena kada je delo izvršeno, iako za to postoje osnovi u Ženevskoj konvenciji, odnosno u konkretnom slučaju u Drugom dodatnom protokolu. Dakle, nije bilo dosad slučajeva da je neko bio zbog toga pogrešno osuđen. Ovde se navodi jedan primer, recimo, da je neko osuđen, čak se i konstatuje da je to pravilna bila procena suda, da je neko osuđen za ratni zločin protiv civilnog stanovništva jer žrtva nije nosila

uniformu. Pravilno bi bilo u tom slučaju, imajući u vidu ono što je izrečeno u presudi kao činjenično stanje, da se radilo o ratnom zločinu protiv ratnih zarobljenika, ali sa druge strane, pored tog nedostatka, u svakom slučaju radi se o ratnom zločinu i ne verujem da bi se drugačija kvalifikacija odrazila na kaznu. Takođe se vidi da se u presudama sve više koristi praksa Haškog tribunala, što je pozitivno jer naprosto vi ni nemate neku drugu praksu osim praksu Haškog tribunala, šta god ko o njemu misli. I on je najznačajnija institucija koja je tumačila međunarodno krivično i međunarodno humanitarno pravo. Ali ta praksa često ostaje skrivena i naročito nije, odnosno, u retkim slučajevima se izvodi kao eksplicitno pozivanje na praksu Haškog tribunala. Ne vidim razloge da se to ne radi eksplicitno i u prvostepenim i u pravosnažnim presudama. Ne koriste se dovoljno, ili čak nekad uopšte, Komentari Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, Komentari Ženevskih konvencija, koji su neka vrsta svetog pisma za tumačenje Ženevskih konvencija i dodatnih protokola. Možda jedna od mana, izgleda da ti Komentari nisu dostupni na srpskom jeziku. Dugo su vođene debate od 2003. godine na ovamo, da li može da se primenjuje komandna odgovornost ili ne. Sudije, i prvostepene i drugostepene, i mnogi pravници su dugo izražavali stanovište da ne bi imali ništa protiv da vide optužnicu temeljenu na komandnoj odgovornosti i da je svakako ne bi odbacili. Izgleda da je na Tužilaštvu da pokuša da podigne neku optužnicu na temelju komandne odgovornosti. Postoje osnovi u krivičnom pravu, u Ustavu, u međunarodnom pravu, da neko bude gonjen za komandnu odgovornost i to bi otvorilo mogućnost da neki ljudi koji su objektivno odgovorni za neka dela, ali koja ne mogu da se podvedu pod naređivanje, da možda i u tim slučajevima budu izvedeni pred lice pravde. Da se nadovežem na ovu temu, Fond se takođe bavio u svom Izveštaju pitanjem kazni. Naravno ja ne bih uopšte ulazio u analizu konkretnih kazni. To je apsolutno na Sudu. Ali i tu se primećuje izvesna nekonzistentnost, u tom smislu što se kazne i u prvostepenim i u drugostepenim odlukama ne obrazlažu uvek dovoljno. Ne vidi se iz presude ili iz praćenja postupka da se neke činjenice važne za određivanje kazne uopšte dokazuju, kao recimo porodično stanje okrivljenih. Takođe se neke bez obrazloženja, ili sa nedovoljnim obrazloženjem, izriču kazne ispod zakonskog minimuma, pa se ne vidi koje su to osobito olakšavajuće okolnosti, odnosno ublažavajuće okolnosti uzete u obzir. Postoje neke olakšavajuće okolnosti koje nesporno stoje u krivičnom zakonu, poput ranije neosuđivanosti, poput porodičnih prilika, ali treba imati u vidu, i to pokazuje praksa i Haškog tribunala i mnogih drugih nacionalnih suđenja, da u slučajevima kad se radi o ratnim zločinima, genocidu, zločinima protiv čovečnosti, ne može ovim okolnostima, odnosno ne daje im se isti značaj olakšavajućih okolnosti. Ako je, a uglavnom jeste, ako su na vrhu piramide odgovornosti najodgovorniji aktivni ili bivši generali, oficiri, političari, civilni lideri, to su uglavnom ljudi koji nisu prethodno osuđivani, dakle sa potpuno čistim kriminalnim dosijeom. Takođe porodično stanje, naravno stanje okrivljenog jeste element koji treba uzeti u obzir u tom smislu da li se osuda i na koji način može odraziti na njegovu porodicu i da li može biti kolateralnih efekata, ali sama činjenica da je neko porodičan čovek u kontekstu ovih atipičnih dela, sistemskih dela, dela ratnih zločina, ne može da ima isti efekat. Naročito je problematično ako se koristi činjenica da je proteklo dugo vremena od izvršenja dela, dakle ako se protok vremena uzima kao olakšavajuća okolnost. Ovde se radi o krivičnim

delima u kojima je po domaćem zakonu i po međunarodnom pravu ne nastupa, ne sme da nastupi zastarelost. Dakle, ako protok vremena ne sme da spreči krivično gonjenje, tim pre protok vremena ne bi trebalo da utiče u tom smislu da se smanji kazna, i u tome postoji neka eksplicitna praksa u jednom smeru u Bosni i Hercegovini, a zatim u drugom, ovom pravilnom, da se protok vremena ne uzima kao olakšavajuća okolnost. Na kraju, završavajući u ovom delu, moram da kažem da ovo su neke primedbe koje se ne odnose samo na 2011. godinu, nego generalno i na suđenja, presude, optužnice pre toga. Primena međunarodnog prava, pravilna primena zavisi i od Tužilaštva i od Odbrane, koja svojim argumentima treba da koriguje i gura stvari u određenom smeru, a na kraju najviše od Suda, i primetna je veoma pozitivna tendencija sve pravilnije primene međunarodnog prava, naročito u presudama koje su došle poslednjih godina, odnosno poslednje dve godine od strane Apelacionog suda u Beogradu, gde se i mnogo više izgleda pažnje poklanja primeni međunarodnog prava. Danas Pravosudna akademija i uz dugogodišnju pomoć i podršku OEBS-a ima kapacitete da organizuje neku kontinuiranu edukaciju, ne samo sudija i tužilaca, nego i stručnih saradnika u ovoj oblasti, a takođe ne treba biti zanemarena, a jeste dugo bila zanemarivana, i obuka advokata. Samo bih se kratko još zadržao na bitnim pitanjima koja su ovde izneta: zaštita svedoka. OEBS se već oglašavao javno, što nije čest slučaj generalno sa misijom OEBS-a, u slučaju kada je jedan od zaštićenih svedoka koji je svedočio sa otkrivenim identitetom, svedok Drašković u slučaju *Čuška*, žalio se na tretman i postupanje Jedinice za zaštitu svedoka, obraćao se OEBS-u, mi smo i razgovarali s njim, takođe smo i pre toga dobijali informacije sa različitih strana, uključujući, i od Tužilaštva, a Tužilaštvo je javno, kao i danas, ponavljalo svoju zabrinutost radom ove jedinice. Dakle, ovde trenutno ne postoji problem u procesnoj zaštiti, ali postoji ovaj problem u vanprocesnoj zaštiti. Očigledno je da postoje neki problemi u radu i postupanju Jedinice za zaštitu svedoka MUP-a Srbije. Ja ne mogu da kažem koji su to problemi, koji su razlozi, iz jednog osnovnog razloga što je rad te jedinice poverljiv, kao i što treba da bude. Ali kada se žale svedoci, kada se čuju pritužbe i od institucija da nešto ne valja, očigledno je da nešto treba menjati. Pri tom, ta jedinica je zaista služila, mogu da kažem pouzdano, za ponos Srbije. Kada je osnovana 2004. godine, pa u prvih nekoliko godina, mi smo konstantno slušali pohvale i od strane međunarodne zajednice i zemalja u regionu, pohvale na rad ove jedinice, obraćali su nam se mnogi, i Haški tribunal i Sud u Kambodži, recimo, sa pitanjem da li oni mogu da odu da drže treninge drugima, jer je to bio primer kako jedna jedinica u maloj zemlji sa malo para može dosta toga efikasno i dobro da radi pridržavajući se standarda, i kako može brzo da stekne poverenje svedoka, naročito svedoka druge nacionalnosti. Ohrabruje da, onoliko koliko znamo, se radi na tome da se nađe neko organizaciono institucionalno rešenje da se poboljša rad ove jedinice, ali to je apsolutno nešto što ukoliko se ne popravi, može da bude fatalno za suđenja za ratne zločine, a možda i za druga suđenja, jer naravno jedinica ne pokriva samo ova suđenja. I naravno, ne treba sve svaliti na Jedinicu za zaštitu svedoka, vi možete pružiti svedoku najbolju moguću i najprofesionalniju zaštitu, relocirati ga, promeniti mu identitet, ako svedok oseća da će biti proganjan iz svoje sredine i osuđen zato što svedoči protiv svojih dojučerašnjih saboraca, tu onda nema nikakvog ohrabrenja da taj svedok svedoči. E to zavisi onda od atmosfere u društvu.

To, sada da ne širimo priču, zavisi od medija, od političkih elita, intelektualnih elita, a tema na koju će se na kraju osvrnuti: pristupa javnosti suđenjima može da pomogne stvaranju pozitivnije atmosfere koja bi ohrabivala svedoke da svedoče. Ukratko o regionalnoj saradnji, za OEBS veoma važnoj oblasti koju je OEBS i inicirao, i jednoj od oblasti suđenja koju pomno prati. Slažem se sa onim što je Fond navodio kao problematične događaje, epizode ili slučajeve, koji su problematizovali regionalnu saradnju i činili je komplikovanijom. Tu dosta zavisi od, nažalost ali to je neminovno, i od javnosti i od medija, načina na koji se govori o nekim predmetima. Recimo Dobrovoljačka ulica, stvaraju se velika očekivanja u javnosti, a radi se o jednom izuzetno pravno kompleksnom predmetu: da li uopšte, šta je od tih događaja krivično delo, a šta nije, o činjenično kompleksnom pitanju, je li i ko je tu i u kojoj meri odgovoran. Vezuje se jaka simbolika za Dobrovoljačku ulicu, i u Srbiji, kao mesto gde su Srbi prvi put stradali, gde je počeo rat, i u Bosni i Hercegovini, da je to događaj gde je Bosna i Hercegovina zapravo odbranjena i gde je odmah na početku slomljena kičma velikosrpskoj agresiji. Takvo stvaranje oreola svetosti oko nekih događaja, naročito nekih prilično neistraženih i kompleksnih događaja, ne pomaže pravosuđu. Međutim, ja sam zapravo veliki optimista i prilično pozitivno ocenjujem prošlu godinu u oblasti regionalne saradnje, i pored Purde, Ganića, Divjaka i svih tih slučajeva. Što se tiče odnosa sa Hrvatskom, svedoci smo bili da je uprkos uznemirenja javnosti u Hrvatskoj, protesta i uznemirenja javnosti u Srbiji, a tome su sledile čak i neke varnice na političkom i međudržavnom nivou, saradnja između tužilaštava Srbije i Hrvatske, kao i sudova, saradnja jetovrlo uspešno preživela. Imali su situaciju da je državni odvjetnik Hrvatske javno reagovao protiv donošenja Zakona o ništetnosti pravnih akata. I, koliko je meni poznato, ta komunikacija i saradnja između dva tužilaštva nikada nije prekidana, a tamo gde su se pojavljivali sporni slučajevi osnovane su neke *ad hoc* radne grupe da na tome rade, što je pozitivno. I mislim da ne postoje neke stvarne prepreke u odnosima između tužilaštava Hrvatske i Srbije, i pravosuđima ove dve zemlje. Dakle, nivo saradnje i obim saradnje najviše zavisi od njih samih. Što se tiče Bosne i Hercegovine, gde se zapravo čini da nije ostvaren napredak, veliki napredak je ostvaren u odnosu na period pre 2011. godine. Do 2011. godine u periodu od dve godine skoro da nije bilo komunikacije između tužilaštava dve države. U 2011. godini je intenzivno rađeno na potpisivanju sporazuma o ustupanju dokaza, i OEBS je zajedno sa Ambasadorom SAD, odnosno ambasadorom za ratne zločine Sjedinjenih Američkih Država i Evropskom unijom, bio prisutan na svakom od tih sastanaka, kao posmatrač i uz naravno pristanak i poziv obe strane, dakle govorim o iskustvima sa lica mesta. I atmosfera je bila veoma konstruktivna sa obe strane i ja stvarno moram da kažem, da budem iskren, da je Tužilaštvo za ratne zločine Srbije uradilo sve što je u njihovoj moći da do tog potpisivanja sporazuma dođe. Dakle, ne postoji nijedna sugestija ni predlog s bosanske strane, koji su stalno dolazili, koji nije prihvaćen. Isto tako, i bosanska strana je prihvatila mnoge sugestije koje su došle od Tužilaštva za ratne zločine. Na kraju razlog zašto taj sporazum nije potpisan ne leži u pravnoj sferi i ne leži u nevoljnosti Tužilaštva Bosne i Hercegovine da ga potpiše. Oni su javno za potpisivanje, i Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine je javno za potpisivanje, i Komitet za primenu strategije procesuiranja ratnih zločina, čak i Savet za primenu mira u Bosni i

Hercegovini, međunarodna zajednica. Potpisivanje je trebalo da bude u decembru. Bukvalno na putu za aerodrom smo saznali da je otkazano. Dakle, svi su bili na putu za aerodrom, uključujući i Bosance, i verujem da će do tog sporazuma doći. I ovde je u izveštaju citiran stav predsednice Suda BiH Medžide Kreso o tom sporazumu, koji je bio negativan. Koliko je meni poznato, taj stav je ublažen. Generalno neki negativan stav u Bosni o tome dolazi delom iz neznanja, odnosno, da kažemo iz nepoznavanja toga šta taj sporazum može da učini. On ne može, nijedan sporazum takve vrste ne može da okonča ono što se naziva paralelnim istragama. Jer države po svojim zakonima, a i po međunarodnom pravu, imaju pravo i treba da ga zadrže, da procesuiraju i ona dela koja su počinjena protiv njihovih državljana na teritoriji drugih država. To ništa nije sporno sa pravne strane. Tako da je uvek moguće da obe države istovremeno istražuju neki događaj. I to samo po sebi nije loše. Loše je ako oni jedni druge ne informišu o tome, pa se onda ne dogovore koja od njih će da preuzme jer je u najboljoj poziciji da uspešno okonča takav postupak. Dakle, paralelne istrage ako postoje u začetku nisu problem. Problem je ako se zna sa obe strane da postoje paralelne istrage i obe strane oko toga ne sarađuju. Taj sporazum, verujem, nadam se da će biti potpisan i verujem da hoće, i verujem da će doprineti saradnji, ali bez uspostavljanja operativnog poverenja nema te dobre saradnje. A to uspostavljanje poverenja zavisi i čini se, između ostalog, od toga kako javnost Bosne i Hercegovine, i javnost Hrvatske, javnost zemalja u regionu, kako javnost gleda na suđenja za ratne zločine u Srbiji, i onda zatim vrši na neki način indirektan javni pritisak i na svoje pravosuđe. I tu su, pre svega pred Tužilaštvom za ratne zločine Srbije, i dalje veliki izazovi. Da steknu poverenje žrtava, odnosno poverenje tih sredina. Između ostalog i tako što bi se, što je već godinama pitanje, širilo, odnosno išlo ka vrhovima piramide odgovornosti. Do sada su pred sudovima u Srbiji procesuirani uglavnom, u najvećem broju, oni počinioци najnižeg ranga, vrh je uglavnom pred Haškim tribunalom, ali postoji veliki broj ljudi koji su negde u sredini. Govorim i o onima koji su pripadali formacijama van Republike Srbije i onima koji su pripadali formacijama Republike Srbije, odnosno Savezne Republike Jugoslavije. Procesuirati Srebrenicu je takođe jedan od načina kako bi se moglo steći poverenje, poboljšati ugled i pomoći regionalna saradnja. Definitivno najmasovniji zločin u bivšem ratu, a sigurno jedan od najbolje dokumentovanih zločina, gde postoji obilje svedočanstava, presretnutih razgovora, dokumentacije i tako dalje. Tako da se ja nadam, ja ne znam, ne tvrdim da se Tužilaštvo time već ne bavi, ali se iskreno nadam da će ukoliko se bavi istragama recimo Srebrenice, to ubrzo uroditi nekim rezultatima. I na kraju, stvarno je dragoceno što je danas sa nama gospodin Šabić. Pitanje informacija o suđenjima veoma je bitno za našu javnost. Ovo se između ostalog može svesti na pitanje generalne prevencije, i tu postoje dva aspekta. Jedan je pomenut već: ova anonimizacija presude. Za sada nisu dostupne uopšte prvostepene presude, dostupne su presude Apelacionog suda, one su ranije bile toliko anonimizovane da nije moglo da se utvrdi ni gde je izvršeno delo, ni kad se dogodilo, ni koja jedinica je u tome učestvovala. Sad se anonimizacija svela, što je ipak poboljšanje u neku ruku na, kao što je rečeno, inicijale umesto imena okrivljenih i imena svedoka. Slažem se, i to je definitivno i stav OEBS-a, da je interes javnosti veoma važan u ovim slučajevima, da kroz interes javnosti treba i tumačiti principe zaštite podataka o ličnosti. Postoje preporuke Konvencija Saveta Evrope, preporuke Saveta

ministara Saveta Evrope, koje daju nešto drugačiji status okrivljenima u suđenjima za zločine protiv čovečnosti, genocida i ratne zločine, nego u drugim slučajevima. Takođe, ovde interes žrtava može biti drugačiji i najčešće jeste, nego što je interes žrtava u, da kažem, suđenjima za obična krivična dela. Ovde žrtve, ukoliko nisu imenom i prezimenom pomenute, pa čak u nekim slučajevima i žrtve silovanja, mada tu treba da budemo posebno obazrivi, one se osećaju nezaštićenima, one se osećaju uvređenima, i neće to doživeti kao pravdu ako imenom i prezimenom ne budu pomenute žrtve – naročito ako se radi o suđenju u Srbiji, žrtve bošnjačke, hrvatske i albanske nacionalnosti. I obrnuto: ako žrtve srpske nacionalnosti nisu pomenute u presudama koje su doneli sudovi u Hrvatskoj. Mislim da tu apsolutno ima prostora da se nađe kompromis između prezumpcije nevinosti i zaštite podataka o ličnosti, i interesa javnosti. Drugi aspekt je mogućnost da mediji snimaju suđenja i koriste za javno prikazivanje. OEBS je podržao inicijativu koja je upravo krenula od pravosuđa i nevladinih organizacija još 2006. godine. Tada se radilo na izmenama zakona koji su omogućili da suđenja za ratne zločine imaju poseban status u ovom smislu, tako da je moguće vršiti snimanja za potrebe javnog prikazivanja uz odobrenje predsednika suda, dakle, ne odobrenje predsednika Kasacionog suda, nego predsednika suda gde se vrši suđenje, u ovom slučaju Višeg suda, i uz traženje mišljenja strana u postupku, a ne saglasnosti Odbrane i Tužilaštva. Koliko je meni poznato, to uopšte do sada nije korišćeno. Jedino je snimano izricanje presude pred Apelacionim sudom u slučaju Jurišić kada je vraćeno ponovnom postupku, što je suština ovde, da se čuju svedočenja ljudi, čak samo izricanje presude nije toliko bitno. Ovo je pre svega pitanje za medije zašto to ne koriste. Dakle, odgovornost je i na medijima i na novinarima. Na sajtu Višeg suda se nalazi obaveštenje da se tako nešto može uraditi. Nisam video da se nalazi na sajtu Tužilaštva. Ako sam u pravu, bilo bi dobro da se nalazi. Ali danas možemo da se pozabavimo temom kako može pravosuđe, u ovom slučaju ove institucije koje se bave ratnim zločinima, da doprinesu da novinari shvate da imaju tu mogućnost, i kako mogu da je koriste. Jer ukoliko ova suđenja ostanu samo sakrivena u sudnicama, i ako o suđenjima za ratne zločine jedino znamo prateći suđenje Mladiću, Karadžiću i naročito Šešelju, tu onda suđenja za ratne zločine, naročito domaća, gube istorijsku trku. A bojim se da nema ni generalne prevencije. Jer ja kao običan građanin Srbije mogu da pomislim da ja mogu da počinim nekažnjeno ratni zločin ukoliko nisam Karadžić, Mladić ili Šešelj, ukoliko nisam neko na najvišem nivou odgovornosti, i ukoliko mi se čini da možda međunarodne okolnosti nisu takve da može ponovo da se osnuje neki međunarodni sud, pošto naša istraživanja javnog mnjenja pokazuju da je samo 3% stanovništva Srbije svesno da postoji još neki drugi međunarodni sud, dakle ovaj stalni krivični međunarodni sud, osim Haškog tribunala. Ljudi ne znaju o domaćim suđenjima, 85% njih, što je veliki korak unazad u odnosu na recimo 2009. godinu, kada je taj procenat bio 71%, dakle 85% ljudi ne zna ni za jedno suđenje za ratne zločine u Srbiji. A 9% njih navodi Škorpione zbog onog snimka koji je dospelo u javnost. 2009. godine je za Ovčaru znalo 9%, danas zna 1%, dakle o tome se ne piše. Ovo je izuzetno važna tema, uvek govorim: onoliko važna koliko su i sama suđenja i samo izricanje kazne. Hvala.

Nataša Kandić: Izvolite sa pitanjima, komentarima, svojim mišljenjem, novim nekim podacima. Izvolite, Sonja.

Sonja Manojlović: Ja sam Sonja Manojlović, sudija Apelacionog suda u Beogradu i sudija Veća za ratne zločine. I najpre hoću da vam se zahvalim što ste nam pružili mogućnost da dođemo, što ste nas pozvali, posebno što ste nam pružili mogućnost da možemo da se obratimo u jednoj ovakvoj situaciji. Pošto je rad Apelacionog suda u Beogradu bio poprilično predmet razgovora svih učesnika, ja bih htela da vas upoznam detaljnije sa rezultatima koje je taj sud imao, u smislu broja predmeta u toku prošle godine koji su završeni po odlučujućem žalbenom postupku i kakav je ishod bio tih postupaka. Ovo nikako nije polemika sa onima koji su se kritički osvrtnali na rad suda, ja to pozdravljam i mislim da je velika prednost ukoliko imamo prilike da čujemo sud javnosti, kako stručne, tako i uopšte sud javnosti o našem radu. To nikako ne može da utiče niti na nezavisnost suda niti da povredi integritet suda. Naprotiv, mislim da to može da pomogne u poboljšanju rada svakog suda, pa i Apelacionog suda. U toku prošle godine mi smo primili ukupno 10 predmeta u žalbenom postupku, kada su u pitanju bile žalbe na prvostepene presude donete u Višem sudu. Inače, primili smo i 50 predmeta koji su se odnosili na žalbe na različita rešenja, počevši od rešenja na određivanje ili produženje pritvora, ekstradicije i slično. Od svih tih 50 predmeta u toku godine je završeno 49, znači samo jedan predmet je ostao nezavršen. A od 10 postupaka gde smo odlučivali u žalbenom postupku na prvostepene presude, u 9 predmeta smo završili postupak i samo jedan je predmet ostao u radu. Ja imam podatak od jutros da je taj predmet zadržan u sudskoj praksi upravo zbog nekih tumačenja, iz pravnih razloga tumačenja pojedinih odredbi Ženevske konvencije, gde se mi nismo složili u Veću. Naravno, sve ove odluke, hoću samo malu digresiju da napravim, koje mi donosimo, nisu nikako samo stav pojedinaca, mišljenje pojedinih sudija, nego je to pre svega kolektivna odluka, to je odluka celog Veća, nekada jednoglasna, nekada su nam glasovi podeljeni, ali se trudimo da i tamo gde neko možda drugačije misli, da pravnim argumentima kolege dovedemo do stadijuma kada oni sami shvate da je u stvari rešenje pravnog problema vezano za primenu zakona, za primenu neke odredbe iz međunarodnog prava, primena standarda onako kako je to u našoj odluci. To naravno ne znači da nema kritike, i da nema veoma opravdanih kritika kada je u pitanju naš rad, slažem se. A sa druge strane, odlukom suda nikada nisu svi zadovoljni. Nekada su to kritike tužilaca, nekada su to kritike Odbrane, a odluke su takve kakve jesu, mi ćemo se naravno u stručnom pogledu truditi da to usavršimo, jer kao što je neko od govornika i rekao, proces edukacije, kako je danas moderno reći, odnosno to je proces stalnog profesionalnog usavršavanja i stručnog usavršavanja, je zaista permanentan i stalan, posebno od kada je Pravosudna akademija počela da radi. Dakle, od ovih deset predmeta, odnosno devet koje smo mi uradili u toku prošle godine, ukupno u pet predmeta je potvrđena prvostepena presuda, u jednom predmetu je preinačena odluka, najčešće radi se o odlukama o kazni, retko kada je u pitanju pravna kvalifikacija, i ova je odluka preinačena tako što je pooštrena kazna u odnosu na onu koju je izrekao prvostepeni sud, i tri presude su ukinute u drugostepenom postupku. Ja zaista ponovo naglašavam, neću da polemishem sa kritikama koje su iznete na visinu

izrečenih kazni. Mnogi kažu: to je kaznena politika suda. Nije to kaznena politika suda, to je praksa suda, a kaznenu politiku po meni pravi država donoseći zakonske propise kroz zakonodavnu aktivnost. Ali samo hoću da vam kažem da je u 4 predmeta, po jedno lice dobilo je kazne zatvora u trajanju od 20 godina, u ovim koje su pravosnažno završene u toku prošle godine. U jednom postupku jednom licu je izrečena pravosnažna osuda na 15 godina, jednom na 13, dve na 12, i tako dalje. Vrlo često se u javnosti može čuti kritika ovih kazni koje izriču sudovi, ali pri tom uvek postoji mala zadržka. Izricanje kazne je veoma kompleksan i veoma, veoma složen postupak. I ja se slažem da sigurno ima mesta kritici pojedinih kazni. Ali često ni stručna javnost, a da ne kažemo o široj javnosti, nije upoznata sa svim onim činjenicama i okolnostima koje prate osudu u jednom konkretnom predmetu. Pa tako na primer, u jednom od predmeta koji je bio ovde predmet rasprave, gde je relativno niska i mala kazna izrečena, postoji niz stvari zbog kojih je ta kazna različita u odnosu na druge kazne. Radi se o krivičnom delu koje je počinjeno pomaganjem, nečinjenjem i gde je mnogo, mnogo manji broj krivično-pravnih radnji koje su stavljene na teret tom licu ili koje su dokazane tokom postupka u odnosu na ono što je tužilac stavio na teret, u odnosu na druge okrivljene. Tako da je to veoma, zaista suptilno, i veoma kompleksno pitanje, ali ja zaista ne bežim od kritike, da verovatno neke kazne i zaslužuju kritiku i da su možda trebale biti drugačije. Ono što bih htela da kažem još, to je vezano za ovaj Zakon o zaštiti podataka i samo da vam kažem da je pravilnik koji je doneo Apelacioni sud o anonimizaciji podataka, da je on ispravljen, da je došlo do promena odredbi, tako da ubuduće, kada su u pitanju okrivljeni, saokrivljeni i lica protiv kojih je vođen postupak neće biti više označavana samo inicijalima, ali je ostala anonimizacija u odnosu na žrtve, iako je vrlo interesantno ovo što sam danas čula od Ivana i njegovo razmišljanje kada su u pitanju žrtve, sa čim ja zaista kao sudija mogu da se složim. I još jedan stvar koju sam htela da kažem, to je pitanje službe, ne ove jedinice, ali službe za pomoć i podršku svedocima i žrtvama. Ja moram da izrazim zahvalnost Fondu za humanitarno pravo koji je u stvari bio na neki način i inicijator, i zahvaljujući njima, jedna ovakva, ali ne formalna služba, postoji i u Višem sudu u Beogradu, koja je umnogome doprinela da se mnogi postupci privеду kraju, da se mnogi svedoci i oštećeni pojave i svedoče o svemu onome što je bilo interesantno i značajno za sud, a ovakva jedna služba mora biti uvedena u legalne tokove, odnosno u smislu institucionalizacije kroz poslovnik suda, kroz zakon o uređenju sudova, i Visoki savet sudstva je osnovao jednu radnu grupu koja trenutno radi na uvođenju i formiranju ovakve jedne službe. Evo, ja bih toliko, izvinjavam se, ja ću zbog drugih obaveza morati ranije da izađem, i zbog toga sam htela prva, ali valjda neko mora i prvi. Hvala vam na pažnji.

Nataša Kandić: Hvala, sudijo Manojlović. Izvolite.

Milan Davidović: Ja sam sudija Milan Davidović iz Višeg suda u Kraljevu. Zahvaljujem se organizatoru što sam dobio poziv i mogućnost da lično učestvujem u ovoj sesiji. Rekao bih nekoliko reči o predmetu *Oto Palinkaš* koji je malopre ovde izložen, a i u ovom Izveštaju je bilo govora o njemu. Meni je žao što je ovo napisano, jer su ovde sudije okružnog, odnosno Višeg suda u Kraljevu okarakterisane kao nesposobne i nepodobne da sude određene

vrste predmeta. Ja ću vas zamoliti da obratite pažnju da je Fond za humanitarno pravo predmet *Oto Palinkaš* svrstao u ratne zločine. Viši je, odnosno, okružni javni tužilac u Kosovskoj Mitrovici, čija je optužnica ovaj predmet kvalifikovala kao član 47, stav 2: ubistvo više lica. Kao pravosuđe mi smo dužni da postupamo po zahtevima Tužilaštva, tako da ne ulazim u to zašto ste izmenili kvalifikaciju. Mi smo postupali po tom predmetu, odnosno Okružni sud u Kraljevu je postupao. Moram da vam kažem da je u pitanju predmet Okružnog suda u Kosovskoj Mitrovici, koji je nama, nakon 1999. godine, nakon što je taj sud izmešten u prostorije Okružnog suda u Kraljevu, ostao da ga završimo do kraja. Žao mi je što nije rečeno ovde i nije rečeno u ovom Izveštaju da je predmet presuđen. Ovaj Izveštaj je pismeni predmet analize, vidim iz sredstava javnog informisanja, to ovde ne piše. Kolega je malopre rekao da je taj predmet presuđen u toku 2011. godine i to pravosnažno oslobađajućom presudom. Nije rečeno da je presuđivan još nekoliko puta, najmanje još dva puta, od 1999. do 2011. godine. Znači, ono što ja znam je da postoje još najmanje dve oslobađajuće presude Veća Okružnog suda u Kraljevu, obe su ukinute od strane Vrhovnog suda Srbije. Nije rečeno da je po ovom predmetu, po optužnici postupalo Okružno tužilaštvo u Kosovskoj Mitrovici, znači ne okružni tužilac u Kraljevu, nego Okružno tužilaštvo u Kosovskoj Mitrovici. Predmet je presuđen momentalno onog dana kada je nakon 01.01.2010. godine optužba u ovom predmetu prešla u ruke višeg javnog tužioca u Kraljevu, neću da opterećujem auditorijum na osnovu kog zakona, znači nakon nekoliko meseci nakon što je viši tužilac u Kraljevu preuzeo optužbu, predmet je presuđen. Znači, molim vas, nemojte pripisivati pravosuđu sve one okolnosti, probleme u toku postupka koji se mogu pripisati nekim drugim učesnicima u postupku, konkretno recimo optužbi. Lično znam da je zamenik tužioca, koji je zastupao optužnicu nekih 3-4 godine pre 2010. godine, bio ranjen u nekom sukobu u Kosovskoj Mitrovici u nekim nemirima i da je bio fizički sprečen da dolazi u Kraljevo na pretrese. Zašto tužilac u Kosovskoj Mitrovici nije odredio drugog zamenika da postupa po tom predmetu, ja vam to ne mogu reći. Još jedna stvar, ovde se pominje pristrasnost sudija koji su učestvovali u ovome. Ja ću vas podsetiti da je ovaj predmet sudilo petočlano veće, sastavljeno od dva profesionalca i tri sudije porotnika, pa bih voleo da znam ko je tu bio pristrasan konkretno. A da je ovu presudu oslobađajuću prvostepenog suda potvrdilo tročlano profesionalno veće Apelacionog suda u Kragujevcu. Da li su i oni bili nepristrasni? Ili se ta pristrasnost može pripisati samo sudijama Višeg suda u Kraljevu? Ovde to ne piše nažalost. Međutim, podsećam vas da su to zvanične presude državnog organa ove zemlje. To su ljudi izabrani od Skupštine Srbije da rešavaju ovakve stvari, pa bih se uzdržao od komentara na ovo. Kolega je pomenuo da je ovaj predmet krenuo od vojnih vlasti SRJ onda. Nikako mi nije jasno kako u slučaju Purda mogu da se uzmu iste okolnosti kao, ne ulazim sad u to, jer je slučaj obustavljen, a u slučaju donošenja oslobađajuće presude, pazite, za 47, stav 2, ne za ratne zločine. Mi imamo, eto, okolnost da je sud pristrasan i pazite, ovaj čovek je pravosnažno oslobođen. I on i drugi. Pravosnažno oslobođen optužbe da je izvršio delo, jer nije dokazano da je izvršio. Ja sad ne ulazim u to šta je prvostepeni sud cenio od dokaza, jer čuli smo malopre izvestioca, samo ja bih rekao da je to malo pristrasno. Ja ne bih smeo, profesionalna etika mi ne dozvoljava da komentarišem pravosnažnu sudsku presudu, mene su učili da

ona mora da se poštuje. Eto, toliko sam imao da kažem. Znači, ovaj predmet je ekstremno brzo završen u Višem sudu u Kraljevu onog momenta kad ga je dobio u ruke tužilac iz Kraljeva. Toliko.

Nataša Kandić: Kratko samo, može da bude i replika ili razjašnjenje. Nikola Čukanović.

Nikola Čukanović: Samo da pojasnim par činjenica. Drago mi je da ste prisutni ovde kao predstavnik Višeg suda iz Kraljeva. Želim pre svega da vam odgovorim da ste vi ovo, koliko ja shvatam, doživeli kao napad na Viši sud u Kraljevu ili na ne znam kog sudiju pojedinačno. Data je analiza presude sa svim učesnicima u postupku čiji je ishod ta presuda bila. Niko nije pričao samo o Višem sudu u Kraljevu, nego o svim sudovima i tužilaštvima koji su učestvovali u donošenju te odluke. Druga stvar, niko nije pričao o nepodobnosti konkretnog sudije, konkretnog veća, izabranih lica, kako vi kažete, od strane Republike Srbije nadležnih da postupaju u ovakvim slučajevima. Niko nije konkretno rekao da je postojala pristrasnost nekog sudije ili veća, nego da iz načina na koji su ocenjeni dokazi u ovom predmetu, da se može doći do zaključka da je to bilo pristrasno. U odluci Vrhovnog suda, jedna je bila ukidajuća odluka, sam Vrhovni sud u obrazloženju kaže da je prvostepeni sud jednostrano cenio dokaze. To je samo ponovljeno, ništa drugo. U ponovljenom postupku Viši sud u Kraljevu je u većem delu, 90% prepisao prvostepenu odluku u prvom postupku. Ništa više. Hvala.

Nataša Kandić: Izvolite. Ima li još nekog pitanja, komentara, primedbi, predloga?

Milan Davidović: ...ne sviđa ta presuda. Ja ću vas podsetiti da Član 18 ZKP-a (Zakon o krivičnom postupku) obavezuje krivični sud da podrobno ceni svaki dokaz, te da ukoliko nema činjeničnog stanja koje ga izvesno uverava u krivicu optuženog, mora da donese oslobađajuću presudu. Viši sud u Kraljevu, ni Apelacioni su u Kragujevcu nisu rekli da to jeste ili nije učinjeno. Molim vas, doneta je presuda da se oslobađaju od optužbe jer nije dokazano da su izvršili dela za koja su optuženi. Molim vas. Znači, ja imam utisak da je u pitanju to da se, eto, vama ne sviđa ta presuda i kako je odlučeno. Ali je odlučeno.

Nataša Kandić: Naša zabrinutost potiče od toga da mi u presudama i u postupcima koji su započeti pred sudovima opšte nadležnosti, da se oslobađajuće presude ponavljaju uporno. Imamo i primer za etnički motivisano ubistvo, slučaj *Emini* pred Višim sudom u Nišu, i uočavamo da se ponavljaju. I naša danas posebna zabrinutost je i poziv da se predmeti koji se razmatraju pred sudovima opšte nadležnosti, da se reaguje i u smislu obrazovanja u smislu posebne stručne pažnje upravo zbog ponavljanja oslobađajućih presuda, i zbog jednog posebnog odnosa i prema okrivljenima koji, znači, godinama slobodno, neometano žive, rade, za razliku od okrivljenih u drugim predmetima, i to je jedna naša obaveza da pozovemo na pozornost i pažnju, posebno u odnosu na te slučajeve. Izvolite, ako ima još neko pitanje. Izvolite.

Vesna Petrović: Ja sam predstavnik Apelacionog suda u Kragujevcu, kao vršilac funkcije predsednika. Evo, upravo je reč o sudijama koje su u drugostepenoj instanci potvrdili ovu oslobađajuću presudu Višeg suda u Kraljevu. Ovde je i vršilac funkcije predsednika Višeg suda u Kraljevu, on vam je sve to i detaljno objasnio, a ja bih samo stala iza sudija koji su potvrdili ovu oslobađajuću presudu, jer sam ubeđena da su oni stručni, nezavisni i apsolutno nepristrasni u ovoj i u svim drugim predmetima u kojima su postupali. U to sam uverena, a naravno, to što je neko nezadovoljan, ima pravo. Naravno, priča je ovde o jednoj oslobađajućoj presudi i oštećeni, verujem da imaju pravo da budu nezadovoljni, kao što je afirmativno da je sud potvrdio mnoge i osuđujuće presude, ja mislim da su u svim slučajevima, i u slučaju osuđujućih i u slučaju oslobađajućih u ovom problemu, dakle sudije postupale na osnovu Ustava, zakona i činjenica koje su iznete u predmetu. Zahvaljujem se.

Nataša Kandić: Hvala. Mi imamo i u vidu da je optužnica podignuta 1999. godine, a razumemo kada je stigla u vašu nadležnost, ali smatramo svojom obavezom da skrenemo posebnu pažnju upravo na ove predmete pred sudovima opšte nadležnosti. Ako ima još neko pitanje. Evo, advokat Dragan Pjevač.

Dragan Pjevač: Advokat Dragan Pjevač. Ja sam član Udruženja Koalicije za REKOM, a najčešće sam ovdje pozivan ispred Udruženja porodica poginulih i nestalih. Namera mog današnjeg javljanja je da podržim, odnosno da se zahvalim svim ovima danas prisutnima, posebno Fondu, Tužilaštvu za ratne zločine Srbije, sudijama i predstavnicima međunarodnih organizacija i svima prisutnima. Govorim u ime, nadam se da mogu to reći, većeg dela porodica poginulih i nestalih, odnosno žrtava. Ja bih ovdje potencirao jednu presudu. To je presuda u slučaju *Banski Kovačevac*. Ja vam moram reći, kad sam čuo presudu Apelacionog suda, drugostepenog, da sam se jako, jako dobro osećao. U tom slučaju, ko nije možda pročitao, šest staraca, lica hrvatske nacionalnosti su ubijena na jedan okrutan način, bačeni u bunar i da dalje ne pričam. Slučajno sam bio u to vreme tamo. Ja sam inače radio u Topuskom i znam toga prvooptuženog. Znam mu brata jako dobro, s njim sam radio 10 godina. Oni su pre rata bili sjajna porodica. To je jedna porodica, stvarno je bilo sve u redu, i ja sam se iznenadio, tek sam ovde saznao iz novina da je to taj Pane Bulat. Nisam mogao verovati da je to taj. Hoću da kažem, koliko je svima teško u ovoj situaciji i koliko je teško to dokazati. I ovdje baš imamo slučaj, evo preko puta je bio kolega sudija, je li, vidi se koliko je teško. Znači, moramo biti vrlo oprezni kad generaliziramo jer ima sjajnih sudija koje pošteno rade, ali je problem dokaz. I problem je takve jedne dokaze nabaviti, pribaviti i kvalitetno na kraju završiti posao. I prema tome, tu je potrebno jedno razumevanje. Ja ću vam reći, komparirajući odmah situaciju sa slučajem Norac, gdje je prvostepeni sud, ja ga moram reći iako se ne tiče ovde direktno, ali je prvostepeni okružni sud za strašne zločine u Medačkom džepu presudio 6 godina, odnosno 7, a Viši sud je smanjio na 6 godina; interesantna je situacija od prije mesec dana, sad se dotičemo ovog kako govorimo o javnosti, da su bila uhapšena petorica za zločine u Medačkom džepu, i imamo informaciju u Prvom zagrebačkom Dnevniku prije mesec dana, Sandra Križanec u drugoj minuti Dnevnika kaže doslovno ovako: Trojica od petorice

juče uhapšenih u Medačkom džepu, za navodne zločine u Medačkom džepu, su pušteni. Pazite, kad je rekla za navodne zločine, ja nisam mogao dva dana doći sebi. Zločini su utvrđeni, tačno su utvrđeni na sudu u Zagrebu i to zločini, da sad ovde ne opeterećujem skup, koliko stravični zločini. Znači, to je taj deo javnosti o kojem moramo voditi računa i ja sam reagirao u Dokumenti, Drago Pilsel je pisao o tome dosta, malo se u javnosti čulo. Dokumenta je rekla da će reagovati, nisam nigde pročitao da su reagovali. Ja bih se sad dotakao, završiću, još samo saradnje, vezano za Hrvatsku i Srbiju. Odlično je da čujem ovdje da je ta saradnja dobra, jer to je vrlo važno. Međutim, prije godinu dana sam prisustvovao jednom skupu, nakon presude za Gotovinu, gde su bila dvojica zamenika tužilaca u Zagrebu, je Dokumenta to organizovala na pritisak, onda je doslovno rečeno da je za zločine u Oluji po hrvatskim podacima preko 800, a po našima preko 2000 ljudi odgovorno, doslovno nijedne jedine presude pravosnažne nema. Slušajte dobro: nijedne. A mi imamo ovdje, vi ste rekli, 1500 presuda u odsustvu. Znate, to je jedan toliki nesklad, da je to previše. To je jednostavno previše, da ne kažem nešto teže. Uz svo uvažavanje teške situacije u Hrvatskoj, i tu se i vidi koliko je tamo ljudima teško raditi i koliko su tamo te ratne rane sveže. Ja kažem, samo jednom želim da svima zahvalim i da kažem da nastavite raditi svoj, reći ću čak, plemenit posao. Budite uporni, žrtvama to mnogo znači. Hvala.

Nataša Kandić: Hvala. Izvolite.

Sandrina Špek-Vujadinović: Ja sam Sandrina Špek-Vujadinović, dolazim iz IAN centra za rehabilitaciju žrtava torture, znači iz civilnog sektora, i pošto sam psiholog, nisam pravničke struke, ja ću sa svog aspekta prosto da se osvrnem na nešto što mislim da je isto značajno u procesu procesuiranja ratnih zločina, a tiče se zaštite svedoka upravo. Čini mi se da tu zaista ima još puno prostora da se radi i da se to poboljša, ne samo u pogledu nekakve objektivne zaštite, znači života, odnosno fizičkog integriteta svedoka, nego i na ovom aspektu neke psihološke zaštite i podrške svedocima, kako u procesu pripreme za svedočenje, koliko je to važna stavka i koliko ona može uticati na to da li će se neko uopšte odvažiti da bude svedok, kao i kakav će biti kvalitet njegovog iskaza, već isto tako da je jako važan taj aspekt da te žrtve, pre svega žrtve svedoci, nakon što završe svedočenje ne budu prepušteni sami sebi, nego da opet imaju nekakvu podršku, baš zato što sam proces suđenja i svedočenja je nešto što nosi visok rizik za retraumatizaciju. Znači, imamo osobe koje su vrlo ranjiva grupa, koje su bile traumatizovane tokom rata, one se podsećaju na taj događaj u toku suđenja. Sam način vođenja suđenja, odnosno ispitivanja, je nešto što može uticati na ponovnu traumatizaciju. Tako da to su sve neke stvari o kojima, čini mi se da bi trebalo više da se vodi računa i da one i nakon suđenja imaju mogućnost da se nekom obrate, i da im neko pomogne da se lakše nose sa svim što je nosilo suđenje i što ih je podsetilo na ono što su ranije doživele. A ovo ne pričam napamet, jer smo mi imali i nekakve pozive za saradnju. Imamo prvo pomoć ove vrste od strane Ureda za žrtve i svedoke iz Sarajeva recimo. Nažalost ovde u Beogradu takvih poziva još uvek nismo imali, ne znam ni da li znaju da postojimo. Tako da mislim da, upravo su se žalili na taj problem da ne znaju šta sa žrtvama nakon što se završi suđenje, da su mnogi od njih preplavljeni svim onim što se dešavalo u toku suđenja i preplavljeni simptomima, znači

mnogi od njih pate od nečeg što se zove post-traumatski stresni poremećaj i da se jako teško nose sa tim nakon završenog suđenja, a da nemaju kome da se obrate, odnosno da opet Ured Haškog tribunala ne zna gde da ih uputi, i tako dalje. Tako da to je isto nešto o čemu treba da se vodi računa na nekom višem nivou, da prosto postoji institucija ili možda saradnja sa nevladinim sektorom koji može u tome da pomogne, i da onda žrtve zaista budu zaštićene, a da samim tim možda se i lakše odvaže da budu svedoci, da onda i kvalitet iskaza, to je isto nešto o čemu treba voditi računa, jer pitanje je, ako je neko retraumatizovan ili je vrlo traumatizovan samim ratnim dešavanjima, koliko će se to odraziti na validnost njegovog iskaza na sudu. To je isto nešto što ne znam u kojoj meri se o tome vodi računa. Eto, samo sam to htela da kažem.

Nataša Kandić: Ja sam vam zahvalna na skretanju pažnje upravo na ovo pitanje, jer mi smo prekjuche bili u jednoj vrlo komplikovanoj situaciji i emocionalno baš u neprilici. Reč je o svedocima, žrtvama seksualnog nasilja koje su došle u hotel koji je rezervisala Služba za zaštitu svedoka. Naravno došli su, putovali su ceo dan, rekli su im da za njih nije rezervisan ručak. Naravno, Službe za zaštitu svedoka više nije bilo, oni rade uglavnom do 15.30h, tako da je bila vrlo neprijatna situacija. A onda se od te žene očekuje da ona smireno sutradan svedoči i da pomogne u rasvetljavanju činjenica i utvrđivanju odgovornosti optuženih. Zamenik tužioca Mioljub Vitorović.

Mioljub Vitorović: Ja sam Mioljub, Miša me svi zovu. I ovo je odlično. Strašno je važno da postoji služba za prihvatanje žrtava i svedoka koja će u sudu prihvatiti žrtve i svedoke. Ali šta se dešava pre i šta se dešava posle, to samo znaju duša, srce, životi ljudi koji su svedočili. I to je u stvari razlog, možemo se složiti ili ne, ali apsolutno ne s onom konstatacijom da Tužilaštvo za ratne zločine ne voli insajdere, ne voli svedoke. Ne znam da li je to bila omaška gospođe Kandić ili je to namera, ali to nekako nije prirodno da Tužilaštvo ne voli svoje svedoke. I pored mene je čovek, on je bio svedok. Ja sam ga pozvao jer smo se čuli ovih dana, pitali šta radite, ja sam rekao gde idem i on je izrazio želju da bude ovde. On je moj prijatelj, on više nije svedok, on je prijatelj zamenika tužioca za ratne zločine. Jer je svojim svedočenjem, svojim životom, rizikom, zbog čega je to uradio, nije morao, zbog toga smo mi došli do osuđujuće presude, pazite, protiv Škorpiona. Kad kažete Škorpioni na Zapadu, srce im se sledi.

Nataša Kandić: Pa i ovde.

Mioljub Vitorović: Ali možda je nepotrebno da vam tužilac o tome priča. Ja bih sad njega zamolio da vam on ispriča upravo o onome kako je on doživeo odnos države prema njemu, odnos Fonda prema njemu, odnos Tužilaštva prema njemu. Tu je i sudija koja je, moram da je pohvalim, iako se mi ionako vidamo često na suđenjima ali ona je ta koja je osetila da ovom čoveku treba zaštita, i tražila je da on uđe u program zaštite. I koja se prema njemu na suđenju ponašala onako kako sud treba da se ponaša prema svedocima koji su ovako reagovali u životu. I moram da napomenem, za razliku od nekih drugih svedoka koji se pominju u ovom izveštaju, ovaj čovek nije tražio ništa. Došao je i ponovio isto ono što je ponovio 1999. godine kada su ga prvi put

pitali, pa su tadašnji slušaoci to zataškali. Pa je to ponovio pred istražnim sudijom, pa je posle ponovio na suđenju, i izdržao sve napade Odbrane i sve pretnje Škorpiona, a ne treba da vam kažem kakvi su i koliko ih je i gde su sve raspoređeni. I danas je ovde među nama sa verovatno životom koji je potpuno upropašten, bez ikakve nade da mu se nešto promeni, jer kad god ukucate njegovo ime na Internetu, izađe ko je i šta je, koga neće nijedna strana država da primi, jer je negde obeležen, zahvaljujući i nama ovde prisutnima, jer je obeležen kao persona non grata, u ovim nemirnim vremenima kad su Srbi i oni sa prostora bivše Jugoslavije obeleženi, čuli ste kako je Švedanin, onaj novinar obeležio povodom onog suđenja koje se dešava u Norveškoj. Ja bih, zbog svega toga zamolio da vam čovek, koji je jedan običan čovek kao i mi, ali koji nije mogao da izdrži nepravdu da ne kaže ono što je video. Naše iskustvo je takvo da od 100 saslušanih, možda jedan nešto kaže. A on je jedan od hiljadu, da sve kaže.

Dejan Demirović: Ja bih se prvo zahvalio svima, i Fondu za humanitarno pravo i Tužilaštvu za ratne zločine i svima prisutnima ovde. Nadam se da neću biti dugačak. Gledaću da to onako kratko objasnim. Svi mi znamo taj period koji je sve nas zahvatio, da li ovako-onako, svi smo mi osetili tu neku nepravdu i život nam je svima uništen od tih 1990-ih godina, zbog nacionalnosti, i šta je došlo sve zbog toga, ali da se vratim ukratku to što je gospodin Vitorović spomenuo. Žaloso je, recimo što mi prema vremenu konstruišemo neki naš odnos prema pravdi, i da li želimo da primenjujemo pravdu, zakon i da moramo da čekamo određeni period ili povoljan period da bi se uradilo nešto što je sasvim normalno, i kod nas je to normalno, ali naš odnos prema tim stvarima, prema zločinima, prema kriminalu: da li kriminalac treba da ide u zatvor, da li neko ko je očevidac treba da kaže nešto što je video? – naravno da treba; i da ima pravo da izabere da li će da kaže ili neće da kaže. Ali mislim da mi govorimo ovde ipak o nečem veoma ozbiljnom. Eto, igrom prilika živio sam, svima je poznato, kad ukucate moje ime na Internetu, i u Kanadi, nisam pobegao, eto te 1999. godine ja sam opet pokušao da isto kao i danas kažem istinu, jer sam završio srednju školu unutrašnjih poslova, da se desilo nešto što je nezamislivo ljudskom umu, što nisam ni smatrao u svom životu da ću ikad da doživim ili da vidim, jednostavno sam pokušao da kroz neku pravdu, policiju, sudstvo, privedem ili jednostavno podnesem iskaz, nešto što je sasvim normalno, kao i za tužioca što podnosi neku prijavu na osnovu dokaza i svega. Ali da se vratimo sad ovamo. Sve sam ja prošao, došao sam ovde, ja nikad nisam gledao da li su svedoci saradnici, da li im je nešto, šta ja znam, oprošteno, koja je njihova uloga u svemu, da li je on očevidac. To je po meni jedna velika razlika između takvih svedoka. Pošto je sve vezano za to da li ta služba obezbeđuje svedoke, da ili ne, mislim da svedok kao svedok, da čovek mora da bude čist sam sa sobom, da li on želi da kaže nešto što je video, i da li smatra da je vredno to što će on da uradi da bi se neka pravda dostigla za žrtve, za uopšte sudstvo, narod. To je za mene isto kao kad bi policajac okrenuo glavu kad bi video da neko nekoga na ulici maltretira, tako ja imam isto neki stav da i običan građanin treba da reaguje, kao i svuda u svetu. Kada odemo preko, pa oni negde u inostranstvu gledaju ko ste vi, da li ste iz komšiluka ili ne, to je jedna naša kultura na kojoj možda mi treba malo više da se osvestimo. Još uvek postoje ljudi koji misle, imaju stav, da su to neki heroji koji su nosili puške i sa jedne i sa druge i sa treće

strane, svako ko je radio takve neke stvari koje su stvarno po meni nezamislive ljudskom umu. Da bi trebali svi zajedno, bez obzira na nesporazume, i jedinica za zaštitu, i tužilaštvo, i Fond i država, to je normalno da postoje neke nesuglasice, ali ta osoba, koja je prihvatila sebe i rešila da pomogne sistemu i pravdi, da se svojim nekim udelom dođe do istine, on ne bi trebalo da očekuje ne znam šta od države, ali bi trebalo da očekuje jedan stepen ljudske zaštite, pomoći. Jer nisu sve osobe iste u prihvatanju i prolaženju kroz neke procese stresova. Na nekog se to malo odrazi više, na nekog manje. Ali opet mislim da bi trebalo mnogo više da se tu obrati pažnja na čoveka, na pokretanje ili zahtev za sprovođenje same istrage za neko krivično delo, pogotovo za ovako ozbiljne stvari, a trebalo bi mnogo više pažnje obratiti na prikupljanje dokaza, da to ne bude i ne ispadne igra. U ovom slučaju, da ne spominjem sad sebe, najbitnija je pravda, tako da ja želim da kažem iz nekog ličnog iskustva, mislim da je malo nezamislivo da jedan svedok ili osoba, nevezano da li želi da uđe u program zaštite ili ne, koja želi da pomogne svojim saznanjem, da ga to dovodi u životnu opasnost, i njega i familiju, baš zbog toga što imamo taj jedan procenat društva koji još uvek, da li svesno ili nesvesno misli da takve stvari mogu da se smatraju nekim herojstvom, a u stvari oni ne znaju šta se tu dešava.

Dragan Pjevač: Da li ste se bojali?

Dejan Demirović: Pa, znate šta? Nisam se bojao kad sam svedočio, ali ja se, bojim u smislu da ne budem označen u društvu, baš zbog toga što svi znamo da u društvu postoji jedan veliki procenat onih koji pogrešno doživljavaju suđenja za ratne zločine. Možda bi na tome trebalo da poradimo, da se ipak društvo malo osvesti, da to nije krađa čokolada. Kada bi ta svest društva bila možda malo osuđujuća za takve stvari, mislim da nema potrebe da se čovek boji ili plaši za tako nešto. Čak naprotiv, svi treba svim snagama zajedno da pomognemo. Sada, tu smo došli do toga, to je taj sklop Jedinice za zaštitu, Fonda, humanitarnih organizacija, Tužilaštva. Iz mog nekog iskustva meni je malo čudno da glavni nosioci, recimo kao što susudstvo i Tužilaštvo, koji vodi postupak, koji su direktno u svim tim nekim procesnim situacijama, izjavama i svime vezano za svedoka, da posle njih svedok prelazi negde nekome ko nema uopšte predstavu kroz šta ta osoba prolazi..., Mislim da bi onako, po mom nekom viđenju, da bi ti svedoci ipak trebalo da budu u nekoj nadležnosti Tužilaštva. Oni rade jedan posao. Onda kad se to sve završi, normalno je da je čovek u nekoj opasnosti.

Dragan Pjevač: Dobro, je li vam bilo lakše posle?

Dejan Demirović: Jeste. Jeste. Čekao sam na to, i verujte mi da sam se suzdržavao. Bio sam daleko i video sam kakvi su efekti filma o Škorpionima bili u svetu, kako nas je sve to predstavilo. A to su ti pojedinci, što narod neće da shvati. Veći deo naroda, da me ne shvatite pogrešno. Osećao sam se lakše, ali sve to, kažem, kada prođe i ostaneš tamo negde – u stvari, nigde. I tu onda dolazi čovek u neku situaciju, ja nikad nisam hteo da idem u program zaštite, nisam se bojao, ali jednostavno, sud je naredio u tom nekom periodu. I jesam po struci policajac i veoma dobro mogu da procenim ako se nešto procesno radi, ili postoji neki zakonski period da mora nešto da se uradi u tom

zakonskom periodu, pa onda prođe duplo više vremena nego što je predviđeno, to znači prelazi u neku manipulaciju, recimo sa ljudima koji su možda iz nekog civilnog sektora, pa ne znaju ili jednostavno žive u nekoj nadi da će to biti rešeno. A to je u stvari vezano, recimo za taj program zaštite. Znači, to je toliki nesklad. Mislim da bi, eto po mom nekom iskustvu, da se ne naljuti nijedna strana, da bi mnogo lakše to funkcionisalo kad bi to bilo u nekoj nadležnosti da li sudstva, da li Tužilaštva. Jer, koja je svrha čoveka kada samo sedi i čeka, kad može da ide da prošeta i da se vrati. Pa i običnu kućnu životinju da držiš, traži da ide napolje, a kamoli neki život, svi mi imamo neki život, idemo na posao, idemo ovamo. Međutim, eto, te neke priče vezano za mene su toliko po tim novinama, da ja jednostavno ne mogu da imam bukvalno ni prvog prijatelja, ljudi u stvari ne znaju šta se tu dešava i oni mene vide, oni uopšte ne znaju, nigde ne piše da sam ja po struci završio srednju školu unutrašnjih poslova u Kamenici, nego su mene stavili da sam ja Škorpion, i ljudi me vide kao Škorpiona. A ja sam bukvalno mobilisan i odveden tamo. Tako da mislim kad se sve to raščlani, jedinica ovde, Tužilaštvo ovde, mislim da bi trebalo mnogo više zajedno da rade, bez obzira ako postoje nesuglasice. Fond da radi svoje, ako Tužilaštvo ne radi svoje, mi treba da prihvatamo kritike, ali treba zajedno nekako da saradujemo. Jer, ipak svi smo mi neki svedoci, i Tužilaštvo, i Fond i svi mi radimo nešto što možda nekom procentu naroda ne odgovara. mnogi bi voleli ovde da ne postoje ni Tužilaštvo, ali kad bismo to tako gledali, onda bismo završili u nekoj anarhiji.

Dragan Pjevač: Najgore ste prošli. Većina javnosti sad podržava i smatra da ste hrabro to napravili.

Dejan Demirović: Ja želim da svako tako misli.

Dragan Pjevač: Većina za sad. Znači, ono što je bilo, nije to više. Sad se preokrenulo na drugu stranu. I sad ovo što ste vi radili, pogotovo ovi ovde, sigurno svi pozdravljaju. Imate podršku.

Dejan Demirović: Pa, žalosno je, samo je to žalosno što mi moramo neki period, bez obzira što je bilo to, taj period tih ratova i bombardovanja da prođemo.

Dragan Pjevač: Znaete koliko ste vi značili za žrtave tih ljudi što su pobijeni?

Dejan Demirović: Pa, gledajte, ja...

Dragan Pjevač: Možete samo znati koliko ste im pomogli. Eto, toliko od mene.

Dejan Demirović: Moj neki predlog, mislim da bi za te svedoke ljude, i za samu Jedinicu, mislim da bi bilo mnogo lakše i mnogo stručnije da oni potpadnu pod Tužilaštvo. Jer je veoma besmisleno. Ako ja idem na sud i posle toga, trebalo bi da postoji neki proces, evo mene je sudija preporučio u taj neki program zaštite, ne da me jednostavno stavi u program zaštite, i da ja tamo sedim i čekam. Niti tražim šta, niti sam tražio ni njihov stan, uvek sam radio, i nisam bio ni na ulici, kao i svi verovatno ljudi koji su tu u tom

programu. Ali suština nečega je: program zaštite ne može biti na tome baziran da se čovek u ovoj našoj sredini, sa takvim slučajevima gde to nisu optužene grupice od 3-4 čoveka, to su jedinice koje su bile povezane, i da mene neko čuva ovde u Beogradu, i da kaže: tu si ti bezbedan. Mislim, to je nešto što nema smisla ni logike. I da me prepoznaju ljudi, i da ja kažem: pa, čekaj, šta je sad ovo? Nisi ti isti. Pogotovo, što ste vi spomenuli ovo: ide se u hotel, ali nema ručka za svedoke. Zato kažem, moj predlog iz iskustva: i čak ako ne žele da budu pod nekom nadležnosti vašom, neka Tužilaštvo napravi svoju neku manju jedinicu, pa znači neka ima i saradnju i sa vama. A vi preuzmite te ljude, pa nešto uradite sa njima.

Nataša Kandić: Mislim da ne bi mogla nevladina organizacija da to preuzme.

Dejan Demirović: Pa, dobro, ja sad kažem zajedno. Zajedno se razmenjuje i kritikuje, i kritike su dobre. Ali molim samo, eto da se ubuduće mnogo više poradi na nečemu, pre nego što se preduzme nešto ili se neko ocrni. Jer to su ozbiljne stvari, to su posledice kao i za žrtve, tako i za mene i moju familiju i za svakoga gde su ostale neke stvari otvorene. Ali, tako je kako je. Hvala vam što ste mi dali reč.

Nataša Kandić: Hvala i vama, i ostalim učesnicima u debati, i vama koji ste slušali, a niste imali prilike ili niste smatrali da treba da intervenišete. Molim vas, budite slobodni kada pročitate Izveštaj, uočite nešto sa čime se ne slažete ili imate neke dodatne podatke, slobodno nas pozovite, bićemo vam zahvalni na tome. Hvala svima.

Fond za humanitarno pravo